

Štokavian dialect of the modern Croatian standard language. At the same time, it constructs „the Serbo-Croatian macro language“ and encourages the return of this phantom creation as an entity. This paper examines the activities of the SIL International and its approach to the Croatian language. The goal is to identify problematic points and propose scientifically based solutions for them. The paper does not question whether the actions of SIL International are the result of miscommunication and coincidence, or whether they are perhaps a part of a planned action that aims to promote a new geopolitical realignment on our part of the European map, with a Serbo-Croatian shadow over it.

Key words: Croatian language, ISO, SIL International, Croatian macro language

IDENTITETSKE SASTAVNICE U FRAZEOLOGIJU BENJAMINA TOLIĆA, I.

Nataša Bašić

*Nazovite okruglu zdjelu okruglom, a uglatu uglatom; inače će vam propasti država.
Konfucije*

U članku se iz kuta strukturalne i kognitivnojezikoslovne raščlambe pristupa identitetskim sastavnicama u frazeologiju hrvatskoga leksikografa, prevoditelja i diplomata Benjamina Tolića. Građu čine njegove političke kolumne i tekstovi skupljeni u devet autorskih knjiga nastalih u razdoblju 2002. – 2023. Pod identitetskim se sastavnicama razumijevaju domovina, narod, nacija, jezik, država. Političko je okružje vrlo napeto i nestalno, sukobljuju se različite koncepcije društvene i gospodarske izgradnje nakon netom u Domovinskom ratu izborne državne samostalnosti Republike Hrvatske, koja nije jednodušno prihvaćena ne samo u međunarodnih čimbenika nego i u dijela hrvatskih državljana. Tolić osebnim stilom europskoga intelektualca izrasloga iz višejezičnoga i višenarodnoga mediteranski otvorena podneblja s ironijskim odmakom analizira i komentira zbivanja, refrazeologizira poznate frazeme tvoreći nove te sučeljuje dobro i zlo, ćudoređe i beščašće, demokraciju i tiraniju, suverenost i podložništvo, slobodu i ropstvo. U polazištu je njegove misli Konfucijevo učenje o definiranju pojmovlja, tj. o nužnosti točnoga (valjanoga) imenovanja predmeta da bi se našlo valjano rješenje problema.

Uvod

 zgradnju hrvatskoga nacionalnoga identiteta stoljećima su ometali premoćni interesi tuđih država s kojima je Hrvatska ili ratovala (Osmansko Carstvo) ili u čijem je sastavu bila (Mletačka Republika, Habsburško Carstvo, dvije Jugoslavije). Država je istom obnovljena u Domovinskom ratu (1991. – 1995.) i međunarodnopravno priznata kao nacionalna država hrvatskoga naroda. Stjecajem

povijesnih okolnosti ona je, kao i Francuska Republika, ističe Benjamin Tolić (TSM, 140.),² uspostavljena prije no što se nacija potpuno konstituirala. U tom vidi ključni razlog što su velesile još za života (od godine 1993.), a posebice nakon smrti obnovitelja hrvatske države Franje Tuđmana, pokrenule procese njezine razgradnje unutar EU slabljenjem državnih institucija i nasilnim regionalnim povezivanjem prvo zajedničkim gospodarskim, kulturnim i športskim projektima, a potom i postavljanjem temelja ponovnoj političkoj reintegraciji „prostora što su ga razdrli srpski ratovi“ (SD, 217.) u tzv. Zapadni Balkan. Riječ je o političkom konstrukt koji bi dogleđno imao zamijeniti već dvaput propali londonski projekt jugoslaven-ske države, ovaj put bez Slovenije s Albanijom u sastavu (KK, 51.). Na tom je putu ključna uloga dodijeljena međunarodnomu sudu u Haagu i njegovim prijepornim presudama, koje su izjednačile žrtvu i zločinca:

„Haaška pravda je svestrana ravnoteža, bratstvo i jedinstvo Srba i Hrvata u zločinu... Tamo će politički mešetari sjaj [hrvatske] pobjede utopiti u bijedu srpskog poraza. Kada to učine, što će stajati na putu njihovu projektu Zapadnog Balkana?“ (HS, 130., 132.)

Toj se shemi suprotstavio hrvatski moralni gorostas – general Slobodan Praljak i usred sudnice pred milijunima očiju TV gledatelja širom svijeta s prijezirom odbacio međunarodnu haašku pravdu i ispio otrov. Njegovo se ime danas ne smije ni spomenuti u „visokoj politici“, ali je zato u „niskoj“, pučkoj misli – koja nikad ne griješi – užišao u herojsku vječnost i uzoritost budućim naraštajima.

Tolić je u nametnutoj šutnji ocijenio da zločinački žig utisnut u hrvatska čela nije ništa drugo „nego međunarodna odmazda Hrvatima zbog izlaska u slobodu“ (TP, 135.) te izabire ironijski diskurs za brisanje sramnoga obraza međunarodne i

¹ Rođen je 8. srpnja 1943. u Osoju u BiH. Maturirao u slavonskobrodskoj gimnaziji 1962. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirao germanistiku i filozofiju. Radio kao profesor u zagrebačkim srednjim školama te 1988. – 91. kao urednik u Osmojezičnom enciklopedijskom rječniku Leksikografskoga zavoda. Uspostavom RH politički se angažira te je 1990. na listi HDZ-a izabran u zagrebačku gradsku skupštinu, gdje je predsjednikom Društveno-političkoga vijeća. Sudjeluje u izgradnji državnih institucija u svijetu i domovini: bio je ministar-savjetnik u Hrvatskom veleposlanstvu u Bonnu 1992. – 1994., od 1995. generalni konzul u Švicarskoj, 1998. – 2000. ravnatelj Hine. God. 2002. napušta HDZ, politički je tajnik u stranci Hrvatski blok – Pokret za modernu Hrvatsku te član njezine nasljednice Jedino Hrvatska – Pokret za Hrvatsku. Pisao je političke kolumne u Hrvatskom slovu i portalima hrsvijet.net, hkv.hr, javno.hr (danas dalje.com) i dr. Objavio je osam knjiga političkih eseja. Prevodio s njemačkoga (Gottfried August Bürger, Pustolovine baruna Münchhausena, Zagreb, 1988.; Hermann Bahr, Dalmatinsko putovanje, Zagreb, 1991.; Max Scheler, Ideja čovjeka i antropologija /izbor tekstova; suprevoditelj/ i dr.), Zagreb, 1996.; Robert Musil, Pomutnje gojenca Törlessa, Zagreb, 1979.; 2004.). Preminuo je u Zadru 11. kolovoza 2022. od posljedica korone.

² Kratice: HS – Haaški sapun: Razgovori o hrvatskoj politici kako ih je od slova do slova bilježio Eugen Patak, Zagreb, 2002.; PUG – Pamet u glavu: Hrvatska u vrtlogu novoga svjetskog poretka, Zagreb, 2003.; TSM – Tko smo mi? Ogled o naciji i državi, Zagreb, 2007.; SD – Sanaderova dionica, Zagreb, 2009.; KN – Kraj neovisnosti, Zagreb 2011.; VK – Vesele karmine, Zagreb, 2013.; KK – Kolonijalno koprcanje, Zagreb, 2018.; TP – Tiranija prostote, Zagreb, 2020.; SPV – Stojim pred vama, Zagreb, 2023.).

domaće političke „elite“ tražeći istodobno da se ljudi i događaji/postupci imenuju pravim imenom:³

"*Svečanost* zatvaranja Haaškoga suda očito je bila upriličena za Dan Republike, najveći praznik *pokojne* Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. I bila bi protekla u najboljem redu i miru da ju nije *temeljito uneredio* jedan osuđenik.

Bio je to *tjelesni i moralni gorostas* – general HV-a i HVO-a Slobodan Praljak! Kada je Agius pročitao njegov dio presude, general nije sjeo, ostao je na nogama. *Pogledao je u kamere i viknuo*: „*Slobodan Praljak nije ratni zločinac!*“ Zatim se obratio Maltežaninu Agiusu, Kinezu Daqunu, Amerikancu Meronu, Talijanu Pocar u i Južnoafrikancu Bakoneu Justiceu Molotou: „*Sudci, s prijehom odbacujem vašu presudu.*“ I, dok ga je sudac Agius molio da sjedne, *general se još više uspravio te pred očima cijeloga svijeta popio – kalijev cijanid*. Kada je pao na pod, Agius je *zapovjedio da se spusti zavjesa*, pa rekavši: „*To je sada mjesto zločina*“ i nastavak *svečanosti* preselio u drugu vijećnicu.

Naravno, cijeli je svijet odmah izviješćen o događaju. Ali *velikomu* je medijskom svijetu *pravorijek sa smrtnim ishodom tek zgodan event* (događaj). Dio će toga svijeta, poput američkoga TBS-ova komičara Conana O' Briena, na tom događaju, koliko se bude dalo, i *zabavno parazitirati*.

A mi Hrvati, kakvi smo mi ljudi? Jesmo li i mi kao pojedinci u svojoj slobodnoj i samostalnoj, demokratskoj i suverenoj državi Hrvatskoj *takvi „slobodnjaci“*? Ili smo *slobodni kao što je slobodan bio Slobodan Praljak – i u Hrvatskoj i u Herceg-Bosni i u haaškim uzama?* Mislim *da smo mi, što se slobode tiče, daleko od Praljka*. I *bit ćemo daleko sve dok se naše državno vodstvo ne bude usuđivalo dolaziti na komemoraciju svojim časnicima*, sve dok naši domoljubni novinari budu *uspoređivali svoga generala s grčkim filozofom Sokratom umjesto s Nikolom Šubićem Zrinskim, Franom Krstom Frankopanom ili Petrom Kružićem, sve dok Vukovar budemo ponosno nazivali našim Staljingradom ili našom Guernicom umjesto našim najnovijim – Sigetom.*" (TP, 130. – 132., 135.)

Iz zahtjeva za pravim imenovanjem izniknula je i usporedba konstituiranja američke nacije s hrvatskom, metaforično rečeno – slona s mišem. Njome je Tolić otvorio i pitanje razgradnje ne samo malih država u suvremenim multietničkim globalizacijskim procesima nego i velikih, koje također moraju razmišljati za kojim instrumentima posegnuti u spašavanju jedinstva nacije. Tako američki analitičar, poput Samuela Huntingtona u knjizi: *Tko smo mi? Izazovi američkom nacionalnom identitetu* (2004.), upozorava na pojave koje podrivaju jedinstvo američke nacije. Po njegovu mišljenju, srž je američkoga nacionalnog identiteta baština prvih naseljenika koji su osnovali SAD, a čine ju američka anglo-protestantska kultura (engleski jezik, religioznost, radna etika, individualizam) i političke vrjednute istaknute u *Američkom vjerovanju*, koje je napisao William Tyler Page 1917. u povijesno osjetljivom trenutku razdora nacije u vezi s ulaskom SAD-a u Prvi svjetski rat. Predstavnički dom Kongresa prihvatio ga je 3. travnja 1918. kao službeni izraz građanskoga patriotizma u SAD-u:

„Vjerujem u Sjedinjene Američke Države kao vlad[avin]u naroda, od naroda, za narod; u vladu koje su prave ovlasti izvedene iz pristanka onih kojima vlada; u demokraciju u

³ Figure kojima je to postigao istaknula je autorica kosim slovima.

republici, u suverenu naciju više suverenih država; u savršenu uniju, jednu i neraskidivu; ustanovljenu na onim načelima slobode, jednakosti, pravednosti i čovječnosti za koja su američki domoljubi žrtvovali svoj život i sreću.

Zbog toga vjerujem da mi je dužnost prema mojoj zemlji voljeti je; podupirati njezin ustav; pokoravati se njezinim zakonima; štovati njezinu zastavu; i braniti je od svih neprijatelja.“ (TSM, 10.)

Po uzoru na nj Tolić piše *Hrvatsko vjerovanje*:

„Vjerujem u Republiku Hrvatsku kao jedinstvenu i nedjeljivu – demokratsku i socijalnu – nacionalnu državu hrvatskoga naroda i državu pripadnika autohtonih narodnih manjina; u vladu koje su ovlasti izvedene iz pristanka onih kojima vlada; u suverenu državu ustanovljenu na načelima slobode, jednakosti, pravednosti i čovječnosti, za koja su hrvatski domoljubi stoljećima žrtvovali svoj život i sreću.

Zbog toga vjerujem da mi je dužnost prema mojoj zemlji voljeti je; podupirati njezin ustav; pokoravati se njezinim zakonima; štovati njezinu zastavu; i braniti je od svih neprijatelja.“ (TSM, 149.)

Ono je ne samo trajni podsjetnik hrvatskim državljanima na vrijednosti kojima se izgrađuje, poštuje i voli Domovina, nego i upozorenje međunarodnoj zajednici da pišući dezintegrirajuće planove drugim državama, poput plana Z-4 Hrvatskoj, pomisli kako bi se sutra slični mogli dogoditi i njihovim vlastitim državama.

Tolić, hrvatski suverenist i starčevićanac, u deveterim knjigama političkih eseja oštroumnim prosudbama rasvjetljuje procese razgradnje hrvatske države u kontekstu nadnacionalnih globalizacijskih procesa. S jezičnoga su gledišta eseji višestruko zanimljivi. U njima dominira posebno izgrađen frazeologij utemeljen na dogradnji postojećega hrvatskoga frazeologija asocijativnim povezivanjem klasičnih grčko-rimskih literarnih europskih temelja s renesansnima, klasicističkima i modernističkima. Postupkom antitetičkoga sljublivanja naizgled nesljubljivoga izgrađuje ironijski odmak s kojega bolje ulazi u bit naslovljenih tema.

Na ovom mjestu izdvajam posviješćeni odlomačni oksimoron, postupak u eseju: Zdravlje nacije u kojem se autor kao vrstan poznavatelj književne teorije samoiskušava u istraživanju granica oksimoronskoga iskaza, kojih zapravo u njega nema jer ostavlja dojam da bi na temu hrvatskoga *ponosnoga srama* mogao napisati nebrojeno stranica:

„Priča je temeljito nevjerojatna. No, ima u njoj i zrnce istine. Gospoda sa zagrebačkih brda Pantovčaka i Griča doista se ponosno srame. To zvuči čudno, ali čudno nije. Oksimoron "ponosni sram" prilično je rasprostranjen hrvatski endem. Možda i neuništiv. On se rađa iz duha sluganstva i službouljudnosti, a obilno ga hrani humus povijesne nesreće. Sva dosadašnja nastojanja Hrvata da budu svoji na svomu žigosana su kao zločin.

Jednom u ime Revolucije (1848./49.), drugi put u ime austrijskoga carsko-kraljevskog legitimizma (1871.), treći put u ime antihitlerovske koalicije i hrvatsko-srpskoga "bratstva i jedinstva" (1945.). To se redovito događalo nakon poraza. Razumljivo. Pobjednici su tako svjetlali svoje pobjede. Ovaj put to se događa nakon pobjede. Hrvati sami ozloglašuju, zatvaraju, optužuju, osuđuju svoje ratnike. Tako se, obrazlažu službeni mudraci, štiti

svetost Domovinskoga rata. Tu mudrost dosad je odbila cijela jedna brigada samoubojica. Ratnici su ostali vjerni svomu četverogodišnjem drugovanju sa smrću. Kada nisu vidjeli izlaza, radije su izabrali smrt nego život u beščašću.“ (SD, 100. – 101.)

Posebnim jezičnim postupcima čestih obraćanja Tolić uvodi čitatelja u tekstove otvarajući u dijalogu prostor za slobodniju vlastitu jezičnu stilizaciju. U dijaloškoj je formi napisao cijelu prvu knjigu metaforičnoga naslova Haaški sapun. Tolićevo se umijeće figurativnoga modeliranja najbolje zrcali u stvaranju ne samo dvočlanih veza nego čitavih odlomaka, eseja ili knjige u variranju i ulančavanju stilskih figura. Po središnjim je esejima, oko kojih se u obliku grozdova nižu novi s novim motivirajućim pojmovljem, naslovio knjige u koje ih je uvrstio. Metafora je stožernica njegova frazemskoga iskaza, a Tolić tvorac nebrojenih novih, što njegovim tekstovima daje trajnu jezičnu i kulturološku vrijednost.

Osnovna načela frazeologiziranja

Prostorna ograničenost kolumne disciplinira pisca i u organizaciji iskaza. Početak je mnogih Tolić posvetio bistrenju naziva točnim definiranjem pojmova o kojima će pisati. Pri tom su mu najčešći povod novinarske nesuvislosti, političarske zakukuljenosti, brkanje značenja bliskoznačnica ili pretpostavljena nedovoljna upućenost čitatelja u sva značenja višeznačnica. Iz toga se osnovnoga okvira granaju potom asocijativni grozdovi koji dubinski otkrivaju ne samo jezične nego i društvene probleme. Prototipski su primjeri esej o imenu tvrtke Millenium promocija:

„Za Millenium promociju nisam do prije nekoliko dana ničuo, a kamoli mario. Onda sam nehotice doznao da je to – agencija za upravljanje komuniciranjem... Obje su riječi tuđe. Prva i oblikom i sadržajem, druga samo sadržajem. K nama su dolepršale iz latinskoga jezika, koji je u Hrvatskoj dugo bio u službenoj porabi. U tom su jeziku one imale pravopisno ruho: *millennium* i *promotio*. Ispravno su ih izgovarali: *milenijum* i *promocija*. Prva je složenica. Znači *mille annorum* – tisuću godina (odnosno ljeta). Druga je izvedenica od glagola *promovēre* – micati naprijed, promicati, unaprijeđivati. Kada je god. 1847. mrtvi jezik latinski umro i u Hrvatskomu saboru, te su riječi potražile utočište u živomu jeziku hrvatskom. Tu su stekle zavičajno pravo u oblicima 'milenij' i 'promocija'. Danas te učene tuđice... u hrvatskomu jeziku surovo podmeću nogu 'tisućljeću' i 'promicanju', riječima hrvaticama koje ih tvorbeno oponašaju...

Ne smeta mi ni pučki pravopis, odnosno krivopis. Štoviše, uzorno sam snošljiv i prema prostoti u tuđem jeziku i prema "zajedničkoj stečevini" (*acquis communautaire*) Europske unije. Razumijem dakle da je nekim europski orijentiranim našijencima draži *millenium* (< *mille anorum* = tisuću šupaka) nego *millennium* (< *mille annorum* = tisuću ljeta). O tomu se ne raspravlja. Ne smeta mi ni morfološka mezalijansa – spoj visoka i niska roda, tuđinskoga kraljevića *Milleniuma* i naše seljančice *Promocije*.

Mene zabrinjava bit, to će reći: duh te veze. A ne mogu s njom ni čisto gramatički izaći na kraj. Bilo da je *Millen(n)ium* tisućšupčje ili tisućljeće, nominativna je njegova veza s Promocijom s onu stranu razuma, tj. zaumna. U hrvatskomu jeziku ne daje nikakav smisao.“ (VK, 98. – 100.)

Tu pripada i esej Neukusna banana u kojem čitatelja upoznaje s višeznačnosti naslovljenoga pojma u pojedinim stilovima hrvatskoga jezika:

„Riječi se čudno vriježe. Eto, primjera radi, banana! Portugalci su tu riječ posudili iz bantu-jezika bakongo i predali je ostalim zapadnim narodima. Ona je u početku označivala samo tropsku voćku i njezin plod. Zatim je – po sličnosti plodu – tako nazvana vrsta električnoga utikača i – po scenskom rekvizitu – vrsta egzotičnoga plesa.

Riječ 'banana' ulazila je, u tim značenjima, u širu hrvatsku jezičnu porabu usporedno s pojavljivanjem toga voća na tržištu. Ono je prvi put u znatnijim količinama dospjelo u Hrvatsku 60-ih godina XX. stoljeća. Bio je to plod nenovčane robne razmjene među 'nesvrstanima': mi njima električne transformatore, oni nama banane. (...)

Nakon hrvatskoga državnog osamostaljenja odmah je uspostavljena izdašna opskrba pučanstva svakojakom inozemnom robom, među ostalim i bananama. Tržište zasićeno plodovima ugasilo je potrebu za njihovim imenom. Riječ 'banana' netragom je nestala iz javnih priopćivala. Prognana iz standardnoga govora, uvriježila se – naravno, u nepravom, prenesenom značenju – u športu i 'šatri'. Tako banana u košarci označuje blokadu udarca protivničkog igrača visokim skokom i ispruženom rukom. A 'šatra' je govorni rezervat deklasiranih društvenih skupina. Tu luduje slikovita metaforika i ezoterična idiomatika. U takvim okolnostima banana se nikako nije mogla smežurati ili čak propasti. Ona je, naprotiv, zahvaljujući svomu obliku, upravo bujala. Postala je salonskom inačicom pučkoga imena muškog spolovila, koje inače služi i kao psovka ili kao niječnica. Tako su i nastali izričaji 'zavući komu bananu' (obljubiti koga), "banana-država" (država koja služi strancima), 'biti u banani' (1. biti vrlo neraspoložen; 2. biti u vrlo tešku stanju). Ti su izričaji, kao drugostupanjske metafore, 'čiste' inačice 'nečistih' pučkih frazema. Lako je to provjeriti. Treba samo zamijeniti ime egzotičnoga voća domaćom imenicom visoka naboja koja se smežurala na razinu psovke i negacije.

Prošli se tjedan 'banana' slavodobitno vratila u standardni govor hrvatskih medija. Točnije, vratio ju je filološki obrazovan poliglot, akademski gojenac Zorana Konstantinovića i sadašnji predsjednik hrvatske Vlade. Gospodin se inače proslavio kada je u pravopisnoj polemici, prije koju godinu, u Slobodnoj Dalmaciji sav svoj znanstveni i politički ugled uložio u obranu sastavljenoga pisanja niječnice 'ne' i nenaglašanih prezentskih oblika glagola 'htjeti' (ne ću, itd.). Prošli je tjedan, navodno, nagovarao predstavnike sindikata da se odreknu ugovorenoga povećanja plaća. Argumentirao je izjavom: 'U banani smo'“ (VK, 147. – 148.)

Pri definiranju pojmova Tolić propituje tuđe i vlastito leksikografsko znanje. Za provjeru višeznačnosti glagola *revidirati* i njegovih izvedenica poslužio mu je Rječnik stranih riječi Bratoljuba Klaića, priručnik koji je u takvim prilikama temeljni izvor u hrvatskoj leksikografskoj literaturi. Tolić upozorava na dvojbe i povijesne zamke pri definiranjima toga i sličnih pojmova kad su im u podlozi emocionalna, ideološka ili nacionalna opterećenja:

"U Rječniku stranih riječi Bratoljuba Klaića (Zagreb, 1990.) natuknica „revidirati“ određuje se kao latinizam koji u hrvatskomu jeziku ima dva značenja: „1. izvršiti reviziju, nanovo pregledati, preispitati; 2. preinačiti, prenačiniti, popraviti, promijeniti prijašnji stav“. Njegova izvedenica „revizionizam“ značenjski se raščlanjuje ovako: „1. socijalno-demokratski smjer koji želi da promijeni (revidira) nauku K. Marxa u smislu

izmirenja radnika i kapitalista; 2. fašistička struja u cionističkom pokretu; 3. prije drugoga svjetskog rata – traženje promjene versajskog ugovora o miru.“

Nisam oduševljen. Ali to je u biti to. Možda bi drugi leksikograf, ili isti u drugim okolnostima, dodao da je „revizionizam“ s pobjedničkoga gledišta negativan, a s poraženičkoga pozitivan pojam. Vidikovci određuju viđenja. Jedno vide dobitnici, a drugo gubitnici. I rijetko će se, ako i jedne i druge ne poklopi ista velika nevolja, jedni s drugima složiti u ocjeni viđenoga. To je posve prirodno. Odatle je lakše razumjeti razloge. Zašto su europske, mahom boljševističke, komunističke partije pobješnjele na pojavu socijalne demokracije u njemačkomu radničkom pokretu? Uplašile su se da bi im socijalna država Otta von Bismarcka preko socijalne demokracije mogla ukrasti svjetsku proletersku revoluciju. Stoga su tu pojavu žigosale kao „revizionizam“. Pojam je dakle od svoga postanka značenjski opterećen grijehom ideološkoga krivovjerja." (TP, 30.)

Propitivanju izlaže i općeprihvaćena znanja i predodžbe drugih o sebi samima, napose onih kojima su u rukama velike ovlasti:

„Čarobna je pojava državnički velesjaj. U Hrvatskoj ga oko sebe prosiplju predsjednik Republike i predsjednik Vlade. To je nešto poput mjesečine. No, kao što mjesečina, premda se po Mjesecu tako zove, nije Mjesečev sjaj, nego odbljesak sjaja kojim Sunce obasjava Mjesec, tako ni velesjaj hrvatskih državnika nije njihov sjaj. On je odbljesak sjaja kojim ih povremeno u inozemstvu obasja moćan strani državnik.

Nije to satirička burgija. To je oljuštena bit pojave. Sama pojava (breskva bez koštica) nije zbog toga manje zanosna. Naprotiv, ona je još zanosnija. Jer, ne živi čovjek o biti, nego o pojavi. Bit je samo vraška ješka. Ona mami radoznala čovjeka. Te on, kao gladan pas, lunja za pitanjem: Što je što?“ (SD, 122.)

U „lunjanju za biti stvari“ Tolić se drži klasičnih leksikografskih načela izdvajanja ključnih odrednica pojma, kratkoće i jasnoće u iskazu te povezivanja pojmova u jedinstveni sustav predmetnoga pojmovnika, koji bi se u njega mogao nazvati *političkom filozofijom*, kako ga imenuje Damir Pešorda (2018., 2020.), pridajući mu i vrijednosni kvalifikativ.

Njegovi su zahtjevi visoko postavljeni: politika je jedna od najtežih djelatnosti i traži dubokomisleće, strasne i odgovorne vizionare. Kad u nju uđu cirkusanti i „vicmaheri“, nastaje *krš i lom* od kojega stradavaju ljudi i države. Kad se pak ambiciozni početnici upuste u političku kombinatoriku, udružujući se s „ljudima posebnoga kova“ (kumrovečkim gojencima), izopačenosti poprimaju razmjere nacionalnih katastrofa. Nasljednici obiteljskih i kumovskih *prijestolja* u nominalno republikanskim demokracijama dodatno su opterećenje maloljudnim državama – očevi i djeca, supružnici, povlašteni bogatuni – najčešće postaju političkom „elitom“ ropskoga mentaliteta – robuju profitu ili protunarodnim političkim koncepcijama velikih političkih igrača. Daju se korumpirati i korumpiraju osnovne *poluge državne vlasti*. Tim se metaforičnim *polugama* i njihovim pokretačima Tolić najvećma bavi, a oni su mu, najposlije, i zapriječili objavljivanje kolumna u Hrvatskom slovu, što je znakom da je *dobar posao radio*.⁴ Na nj se pak hlabro odlučio potaknut pasivnošću

⁴ U ovom su odlomku *kosim pismom* istaknuti Tolićevi frazemi.

i kukavštinom hrvatske intelektualne elite, zbog čega u državi, kako reče, „caruje snaga (odn. novčana i politička moć) a um klade valja“ (VK, 216.).

Temeljno značenje i otklon od njega

Točnost orječenja naziva, tj. odabir ključnih sastavnica kvalifikativa koje čine određeni pojam upravo takvim kakvim ga predočujemo, važna je i zbog otklanjanja od osnovnoga značenja da bi se postigla nova. To je u stvaranju frazema ključno. Pri tom se otvara pitanje desemantizacije, tj. značenjskoga pražnjenja svih ili pojedinih sastavnica budućih članova frazema.

Strukturalno jezikoslovlje definira frazeme kao stalne sveze riječi u kojima je jedna ili više sastavnica izgubila svoje osnovno značenje pa značenje cijele sveze ne proistječe iz značenja pojedinih sastavnica.

„Takve se sveze rabe kao gotove, cjelovite jedinice, tako da ne nastaju u govornom procesu, nego su govorniku unaprijed poznate, na neki način zadane: on ne bira sastavnice, nego gotovu svezu.“ (Menac, 2007.: 9.)

Za ogleadne primjere Menac uzima u slobodnoj svezi postavu *desna ruka* kad znači 'dio tijela, desni gornji ekstremitet', a u gotovoj frazemaškoj svezi *desna ruka* znači 'vjernoga pomoćnika'. Postava *oprati uši* u slobodnoj svezi znači 'očistiti pranjem uši'. U općem i strukovnom nazivlju *uši* su 'dijelovi glave', 'organi sluha'. U gotovoj su svezi obje sastavnice desemantizirane te sveza *oprati uši* < komu > znači 'ukoriti, kazniti ukorom'.

U središtu je kognitivnog ili spoznajnog jezikoslovlja proučavanje odnosa jezika i uma, tj. preoblike izvanjezične u jezičnu danost iskustveno-spoznajnim procesima. Frazemi se definiraju kao ustaljeni izrazi sastavljeni od dviju ili više riječi koje imaju figurativno značenje, a značenje i struktura figurativnih izraza odražavaju njihov konceptualni ustroj (Parizoska, 2022.: 7.).

Nastanak i razumijevanje frazeoloških značenja izvire iz načina njihova oblikovanja. Velik je broj frazema, tvrde kognitivisti, motiviran, što znači da postoji konceptualna sveza između značenja sastavnica i značenja cjeline te oni nisu semantički ispražnjeni. U središtu je figurativnih iskaza, pa i frazeoloških postava, konceptualna metafora, koja je, zajedno s konceptualnom metonimijom i općeprihvaćenim spoznajama (znanjima), načelna okosnica jezičnoga modeliranja (Parizoska, 2022.: 19.). U konceptualne je metafore novo značenje omogućeno prijelazom jednoga značenjskoga polja u drugo na temelju zajedničke poveznice (*ljubav je vatra*; vatra : ljubav → 'ljubavni žar / plamen'), a u metonimije se prelaženje na temelju zajedničke poveznice odvija unutar istoga polja (dio za cjelinu, primjerice ruka = osoba → *desna ruka* – 'povjerljiva osoba'). Prema Užareviću (1995.: 108. – 109.)⁵

„gledano iz logičkosemantičke perspektive, nije temeljni trop metafora, nego metonimija, ili još točnije, sinegdoha. (...) Ako sinegdoha i metonimija imaju logičko prvenstvo u

⁵ S osloncem na gledišta M. Blacka i P. Ricouera.

jezičnosemantičkoj vertikali, metafora se – kao semantički mehanizam – može smatrati obrascem osnovnih semantičkih procesa koji su karakteristični za jezičnu horizontalu (tj. cjelokupni opseg jezika). (...) Što su semantička polja u metafori udaljenija – metafora je iznenadnija, učinkovitija, originalnija, začudnija ili šokantnija. Vanjske su granice metafore tamo gdje se ne može uočiti niti jedan vezni element među semantičkim poljima, a unutarnju čini leksikalizacija – kad metaforički izraz, postavši jednak samomu sebi, postaje plošan, tj. kad izgubi semantičku polidimenzionalnost.“

Pri interpretaciji načina funkcioniranja metafore i mehanizama koje pokreće u svijesti primatelja metaforične semantičke poruke, nerijetko se prenaplašava razlika između svakodnevnoga priopćajnoga jezika i poetskoga jezika. Tomu nema opravdanja jer su u priopćajnom jeziku metafore oduvijek sastavnim dijelom ukupnoga leksika „neizbježno, sveprisutno i uglavnom nesvjesno“ (Lakoff i Johnson, 2015. :237.) u svim područjima ljudske fizičke i umne djelatnosti. Njihova se metaforična narav pri porabi ne posvješćuje, ali nove nastaju na isti način kao i stare: iz iskustvene privremeno potisnute spremničke pohrane te s njima čine čvrstu i dosljednu cjelinu. U poetskoj je metafori proces usvajanja metaforične semantičke poruke-sadržaja nešto drukčiji pri izricanju složenijih odnosa među predmetima i osobama i ne može se razlučiti izvan konteksta, ali su i takve strukturne metafore konceptualizirane proširivanjem osnovnih iskustvenih odrednica *gore-dolje, naprijed-natrag, unutra-vani, blizu-daleko* (Lakoff i Johnson, 2015. :53.). Dok je u jednostavnijim primjerima za razumijevanje dovoljna rečenica, u složenijim poetskim strukturama potreban je dakle širi kontekst – odlomak, poglavlje, pa i cijela knjiga. Iz te činjenice izlazi i razumijevanje procesa primjene konceptualnih metaforičnih modela u onih autora koji oko jednoga, središnjega teksta, koji se često i naslovom poklapa s naslovom knjige, navezuju cijeli poetski diskurs. S osloncem na poetološke rasprave Jana Mukašovskoga, Willem Weststeijn (1995.: 135.) napominje da se

„tropološke klasifikacije, supstitucijski model, usporedbeni model i sve rasprave o metafori koje ju promatraju samo s lingvističkoga ili pak psihološkog motrišta, priklanjaju gledanju da metafora može biti nezavisan element, neintegriran u tekst... interakcijski pristup nudi model koji omogućuje da se metafora opiše i analizira kao integrirani element konteksta“.

Taj je pristup primijenjen u ovoj raspravi.

Višemilijunski, čak i milijardski računalni korpusi u podlozi su kognitivističkih frazeoloških istraživanja koji su urodili zaključcima o puno većem broju istomotivirajućih frazeoloških postava te o njihovoj vremenskoj ograničenosti – nestajanju starih i nastajanju novih. S obzirom na stilsku raznolikost korpusa, mogao se očekivati različit broj istomotivirajućih frazeoloških postava pa to i nije otkriće, ali se otvara pitanje jezične kompetencije govornika u viđenju (doživljavanju) i interpretaciji kvalificirajućih značenjskih sastavnica.

Motivirajuća riječ koja će biti frazeologizirana mora naime sadržavati ključnu predodžbenu karakteristiku imenovanoga pojma prepoznatljivu većini i prihva-

ćenu da bi uopće mogla biti frazeologizirana. Primjerice antitezni frazemski par, spomenut prvotno u ovom tekstu – *slon* i *miš* suprotstavljeni su odlikom *veličine*, a ne, primjerice, bojom ili glasanjem. Golemost slona i sićušnost miša preokreće se u crtićima ili dječjim pričama, u karakterne crte, u *velikodušje miša* i *sitničavost slona*, dakle *veličina* i dalje ostaje osnovna poveznica među njima.

Taj strukovno-jezikoslovni problem – mislimo li i predočujemo li isto kad govorimo isto – uočava i Tolić, duhovito komentirajući u eseju metaforična naslova Brijunske vjetrenjače (SD, 68. – 70.) samopredstavljanje hrvatskoga predsjednika Stjepana Mesića pred predstavnicima diplomatskoga zbora u Hrvatskoj frazemom „osamljenoga borca protiv vjetrenjača“.

Motiv *vjetrenjače* ušao je u hrvatsku frazeologiju iz glasovitoga Cervantesova romana Bistri vitez Don Quijote od Manche.

„Svi drugi borci otad biju metaforički boj protiv metaforičkih vjetrenjača. To će reći: uzalud se bore protiv divovskoga zla u svijetu. (...) Vitez je popravljач svijeta. Njega pokreću visoke pobude: *istinito, dobro, lijepo*. Štitonoša se snalazi u svijetu. Njega pokreće samo jedna, i to niska pobuda: *osobni probitak* (obećani otok). (...) Don Quijote je visok, mršav i tužan. Govor mu je uglađen. Sancho Panza je nizak, zdepast i veseo. Govor mu je priprost i protkan pučkom mudrošću. Dvojac utjelovljuje tzv. čiste tipove.“ (SD, 68., 69.)

Tolić drži da kritičan čitatelj Mesićevo razumijevanje Cervantesove priče ne može primiti „sa zrnem soli“ nego da mu treba cijeli grumen, jer je u onom što čitatelj ne zna Mesić nepouzdan pripovjedač, a u onom što zna, stvari su drugačije od onih kakvima ih Mesić prikazuje. Kad je pak riječ o nepravdi i zlu na europskom tlu u povijesnom kontekstu, oni su trajnica, pa nisu zaobišli ni Hrvatsku u kojoj se „vjetrenjače dobro vrte“:

„Koliki su 'dosezi' u jačanju demokratskih institucija, ako se državni poglavar u borbi protiv korupcije i kriminala osjeća kao osamljeni borac protiv vjetrenjača? Kada se svemu tomu doda motiv otoka (Zapadni Balkan je 'otok!') i nizak javni govor ('musti jarca u rešeto', 'ni vreću cementa', 'smeće'), teško je ne zaključiti da se Mesić samo snalazi u svijetu.

Ipak, kada je riječ o tranzicijama, transformacijama, reformama, metamorfozama (prijelazima, preobrazbama, preinakama, pretvorbama), treba biti oprezan. U Europi se odavno – barem od Ovidijevih *Metamorfoza* – dobro zna što je tu sve moguće. Stoga se sa sigurnošću može tvrditi da se vjetrenjače u Hrvatskoj dobro vrte. A je li Mesić danas habitualno bliži Don Quijoteu ili Sanchu Panzi, to se može utvrditi samo očevitom. Treba naime vidjeti je li ćudoredno visok, mršav i tužan. I, naravno, jesu li mu govor i držanje uglađeni.“ (SD, 69., 70.)

Probne vježbe odčitavanja smisla pojedinih rečeničnih postava daju različite rezultate. Asocijativni su nizovi uvjetovani društvenim okruženjem, stečenim životnim iskustvima svakoga odgonetavatelja, ali se pretpostavlja najniža razina istosti slike u percepciji pojedinoga pojma. Primjerice, razgovorni frazem *otegnuti papke* za umiruću osobu bit će gradskomu govorniku manje proziran ili sasvim neproziran,

a seoskomu proziran, jer ugibajući papkari zaista u smrtnom času grčevito ispruže noge (istegnu, otegnu, papke).

Pitanje raspoznavanja frazemskoga značenja uočljivo je i pri ulasku frazema iz jednoga jezika u drugi. Jugoslavenska politička kriza 1990-ih rješavana je za međunarodnim stolovima, pa je u hrvatski jezik ušla i angloamerička frazeologija, primjerice frazem *mrkva i batina* (engl. *the carrot and the stick*) kao sastavni dio pregovaračkih natezanja i dogovaranja.

Tolić piše: Mi bismo rekli nagrada i kazna kao „metode uvjeravanja“, a frazu sadržajno interpretira ovako:

„Ona nužno donosi autoritativnu istinu i heteronomnu ćudorednost. Dakle, nevrijednu robu široke potrošnje, kakva i priliči globaliziranom svijetu. (...) Kazna je uvijek i odmazda.“ (HS, 122., 123.)

Gradnja stilskih postupaka, ulančavanje figura i autorsko posvješćivanje procesa

Tolić je svoje figurativno guste tekstove učinio prohodnima i olakšao čitanje i razumijevanje dvama postupcima: vještim discipliniranim leksikografskim izlaganjem semantičkih slojevitosti i pomoćnim književnoteorijskim instrumentarijem dešifriranja koje, i kad je prelazilo granicu potpunoga razotkrivanja, poput autorskoga razvezivanja frazema *može se slikati* u metafori *jeza i (u)groza* („Što može pojedinac u toj jezi i grozi? Može se slikati. U prijevodu: ne može ništa učiniti. Ili gotovo ništa.“ KK, 267.), ostavljalo je čitatelju mogućnost da se uključi vlastitim asocijativnim slikama. Pri tom uvijek polazi od poznatoga, najčešće od kakve domaće pučke izreke ili međunarodne krilatice koje kritički kontekstualizira izravno u suvremenost ili pak u književnu baštinu pa iz nje u suvremenost stvarajući nebrojene inačice. Primjerice, latinski frazem iz rimsko-punskih ratova *Hanibal ante portas* (Hanibal pred vratima) refrazeologizira u hrvatsku suvremenost slovensko-hrvatskoga graničnoga prijepora u eseju *Joras ante portas*, u čijem je središtu slovenski građanin koji svakodnevno protupravno prelazi granicu i ulazi na hrvatski državni teritorij ne priznajući postojeće razgraničenje. Hrvatske poslovice *Tresla se brda, rodio se miš* i *Bolje vrabac u ruci nego golub na grani* refrazeologizira u izreke *Tresao se Stier, rodila se brda*. (TP, 212.), *Tresla se brda, rodilo se najviše hrvatsko državno odličje – za kršenje Ustava, za klevetu, za veleizdaju*. (KN, 46.) i *Bolje Račan u ruci nego Budiša na grani*. (HS, 126.), aludirajući na stranačka previranja i političke računice.

Poseban je stilsko-metodički postupak u razvezivanju figurativnih slika i značenja u Tolićevim tekstovima autorsko posvješćivanje – izričito imenovanje stilske figure kojom se poslužio, primjerice:

"Renanovu je *metaforu – plebiscit (referendum)* – politika oslobodila svakodnevnosti (SD, 16.);

Metafore su zgodne: *poluga i konj*. No ova je druga prilično neodređena. Što znači: *trojanski konj britanske vanjske politike*? Izvorni trojanski konj bio je oklopni transporter ahejske ratne varke. Ahejci su preko njega osvojili i razorili Troju. A Slovenija? Kakvu varku transportira ona? Koju to, preko Slovenije, Britanija kani razoriti Troju? – Hrvatsku! – viču uglas globalisti kao da nisu čuli za Zapadni Balkan (...). (SD, 166.); Ne znam na što je jajoglavac htio upozoriti kockoglavca neobičnim naputkom da treba *gledati jednim okom ovamo, drugim onamo*, to jest – *razroko*. Morao sam se nasmijati. No, kada stupih na nogostup, učini mi se da ta mudrost možda i nije glupa. Lako je moguće, pomislilih, da je jajoglavcu *razroko gledanje* zapravo *nespretna metafora za istodobno promatranje zbivanja u Hrvatskoj i zbivanja oko Hrvatske*. Tko zna? Pa i ja, evo, *bila to metafora ili ne bila*, odlučih ovdje *baciti* jedan tako „*razrok pogled*“. (TP, 43); Javni govor svećenika, državnih dužnosnika, vođa političkih stranaka, umjetnika uzdržavanih javnim novcem trebao bi po definiciji biti izrazom zauzetosti za opće dobro, a može se po uzoru na „*govor mržnje*“ *metaforički nazvati* – „*govorom ljubavi*“. Razuman se čitatelj pita: Kakvu i čijemu dobru služi *ljubavno* „*zbigecana*“ *mržnja*? Pitanje je na mjestu, a odgovor – na čitatelju. (TP, 157); Pokret Occupy Croatia nije, kako se obično misli, puka jeka zaposjedanja Wall Streeta u jesen 2011. Tamo su ljuti ljevičari *jurišali na metonimiju američkoga novčarskog tržišta*, a ovdje Occupy Croatia juriša na državu. (KK, 194.); Kako nacija prihvaća *predsjedničke vatromete*? Nitko to ne zna. Glavna javna priopćivala izvikuju: *Nacija se podijelila!* Svi su – tumače njihovi bukači – odlučno stali iza svoga kumira. Jedni vjeruju „*Zokiju*“, drugi vjeruju „*Plenkiju*“, pa danas, umjesto „*revolucije koja teče*“, u *Hrvatskoj plamti poguban građanski rat!* – Bukači očito misle hegelovski, uvjereni su da je istina u pretjerivanju, pa javnosti prodaju *žalosno-smiješnu sinegdohu* – *nebitan dio pod cjelinu*, rastežući opažaj s „*političke klase*“ na cijelu političku zajednicu.“ (SPV, 96.)

Frazeološka su varijantnost, dijaloška forma i miješanje stilova književnoga jezika poticaj čitatelju da i on nastavi nizati po svom viđenju, čime se postiže dinamičnost suodnosa autor – tekst – čitatelj, ali s obzirom na politički temat, koji je sadržajnom okosnicom štiva, čini i čitatelja kritičnim prema zbilji i suodgovornim te ga potiče na razmišljanje kako djelovati da se zbilja promijeni. To je najposlije i cilj Tolićeva pisanja: pokrenuti zaspale sinove da razgrnu oblake što su se nadvili nad domovinom.

Dijalogizacija diskursa

Dva su tipa dijalogizacije diskursa u Tolića: izravno obraćanje čitatelju i uporaba dijaloga među literarnim ili stvarnim osobama radi postizanja jače autentičnosti. U dijalogu s čitateljem propituje i bistri svoja stajališta, pojašnjava mu predmnijevane nejasnoće, briše sumnjičavost, potiče ga da mu se suprotstavi ili da zdvaja zajedno s njime. Nenametljivost autorskih komentara, o kojoj govori Damir Pešorda (2018.; 2020.), očituje se i u autorovu samooslovljivanju pri obraćanju čitatelju ili izravnim uključivanjem u komentar u prvoj osobi jednine – *moja malenkost*, *moja neznatnost*, gdješto i s ironijskim odmakom:

"Tko, poput *moje malenkosti*, nema svoga junaka u toj priči, može samo razmotriti okolnosti pripovijedanja i logičku suvislost priče. (KK, 48.); *Moja malenkost* samo žali što

je u današnjim hrvatskim prilikama teško pretpostaviti plemenitiji motiv za neslaganje s javnim mnijenjem. No, to me ne će smesti. *Biti sâm* ne znači biti u krivu. (KK, 60.); Tako misli i *moja neznatnost*. Istina, malko me je štrecnulo ono „nemojte tražiti idealnu osobu“. *I nisam se mogao obraniti* od nezgodnih pitanja. Što je to? Je li to hrvatska prilagodba srednjovjekovne latinske formule *Nemo perfectus, nisi Dominus ipse* (Nitko nije savršen, osim samoga Gospodina)? (KK, 168.); A ima toga smisla za uzvišeno i u filozofično – tj. duboko i visoko – izobraženog Zorana Milanovića. *Moja neznatnost* malko zazire od toga. Zašto? Ne znam ni sam. Valjda stoga što sam slab psiholog ili stoga što se općenito nerado laćam pečata. *Tko sam ja da tuđemu značaju udaram biljeg?* (KK, 218.); Nitko svezu Milanovićeve ovostrane vjere i onostrane nevjere nije osudio kao izraz bogohulna nacionalizma. *Što ja o tomu mislim? Ništa. To je za me previsoko*. Takve misli mogu ispravno razumjeti samo tri čovjeka na svijetu – u Americi Alex Braun te u Hrvatskoj Mihael Zmajlović i Siniša Hajdaš Dončić. (KK, 324.); *Potpisao sam oba zahtjeva za održavanje referenduma, premda nisam gajio nadu u njihovo raspisivanje*. Znao sam od kakvih je elemenata složen Hrvatski [državni] sabor, a svakomu je tko to zna jasno da takvi [narodni] zastupnici, budu li morali birati između svoje Vlade i građanskih inicijativa, nikada ne će Vladi okrenuti leđa. *Zašto sam onda potpisao te zahtjeve?* Vjerujem da je i izgubljena bitka za pravu stvar – pobjeda, a i dobivena bitka za krivu stvar – poraz. *Sumnjate? Svrnite pogled već danas, a kamoli za koju godinu, na gospodina Hrvoja Pendea, glasnogovornika Građanske inicijative Narod odlučuje, i na gospođu Kristinu Pavlović, glasnogovornicu Građanske inicijative Istina o Istanbulske, pa pogledajte ministra uprave Lovru Kuščevića, junačkoga branitelja „političke stabilnosti“ Andreja Plenkovića. Možda vam odmah sijejne.* (TP, 305.)

Poseban je stilski postupak uključivanje čitatelja u razgovor s autorom ili u pozornije čitanje teksta predočivanjem predmetnoga događaja pomoću upućivačkih čestica, primjerice česticama *evo, eto, eno*, ili dativom obraćanja *nam*:

„A, *evo*, ovih *sam se* dana toga vrlo živo *sjetio* (KK, 32.); *A sad nam, evo, stiže* i novo poštenje, novo poput Josipovićeve nove pravednosti! (KK, 63.); *Evo* nekoliko zgodnih primjera. (KK, 104.); Ali *evo* svježja primjera, *pa prosudite sami*. (KK, 113.); I, *evo*, vojvoda Voja, samouvjeren kao prije četvrt stoljeća, pred oduševljenim mnoštvom usred Beograda opet gromoglasno crta zapadne granice Velike Srbije na potezu Virovitica – Karlovac – Karlobag. (KK, 155.); Neizvjesnosti je, *evo*, došao kraj. Mandatar je objelodanio imena svojih izabranika. (KK, 419.); *Stoga nam se eno*, predsjednik Vlade Zoran Milanović nacionalno *junači!* (KK, 188.); *A niste zamijetili da nam je* vrlo kukurikavački ministar unutarnjih poslova Ranko Ostojić htio ukloniti državni grb s automobilskih registarskih pločica, kao što ga je, kažu, god. 2012. neopazice uklonio s novog obrasca prometne dopusnice? (KK, 213.); Da svi mi vidimo *kako nam se* Milanovića primio građanski odgoj u njegovu roditeljskom domu...“ (KK, 289.)

U Tolićevu poetskom postupku dominira intertekstualna uključenost, napose u ironijskom i grotesknom gdje se zapaža snažan utjecaj Ante Starčevića i njegovih političkih i satiričnih proza. Tako u Starčeviću Bi li k slavstvu ili ka hrvatstvu, o politici raspravljaju Prost (od Prostdušnik) i Stek (od Stekliš), a u Pismima Magjaroahacah izmjenjuju se likovi susljednih imena *Onda ja, Onda baba, Onda babin*

muž, Onda Stekliš s imenima emocionalne, zemljopisne ili ideološke motivacije – *Miloglas, Stojan Našinkovac, Brat Rujo, Brat Jugoslaven, Brat Rus*...itd. U Tolića su takve starčevićanske dijaloške proze tekstovi: Ustaše i pristaše, gdje govore žuta i crna „Brnjica“ (maska), i Baka Veronika i kovid (Dragun i Seb), tiskani u postumnoj knjizi *Stojim pred vama*.

U Haaškom sapunu, koji je u cijelosti napisan u dijaloškom obliku, nominalno preuzima likove Rutavca i Guravca od Antuna Gustava Matoša, koji se u svojim polemikama i političkim koserijama oslanjao upravo na starčevićansku dijalošku satiričnu prozu. Stavlja ih u ambijent krčme i raspravu o suvremenim zbivanjima u Haaškoj Hrvatskoj. U središtu je Rutavčeva i Guravčeva razgovora propitivanje – u međunarodnom kontekstu – važne odluke pred koju je stavljena Račanova koalicijska Vlada: izručiti ili ne izručiti hrvatske generale sudu u Haagu. Ona bi trebala biti motivirana tobožnjom Miloševićevom predajom haaškomu sudu. Vožd nije *predan* nego *prodan* za 1,28 milijarda eura, ustvrđuje Rutavac, te se ne može govoriti ni o kakvoj pravdi nego o trgovini:

„Posrijedi su (...) trijumf trgovine i obred pranja. Trgovina trijumfira s razlogom. Sve je pretvorila u robu. A ima se što i prati. Zapad pere svoj geopolitički profit. Srbi umivaju svoju malu Veliku Srbiju, to će reći: Srbiju i Republiku Srpsku. I ufaju se da će ona uz pomoć Zapada – rasti. (...) Hrvati peru (...) istočni grijeh hrvatskoga državnog osamostaljenja.“ (HS, 124., 126.)

Na rubovima prizorišta zbiva se moralni rasap društva razapetoga između časti i *masti* gdje frazemski naslijeđena višeznačnost *masti* (*biti premazan svim mastima* = biti neiskren, pokvaren; *živjeti u slasti i masti* = živjeti u izobilju) nosi značenje rasapa, a uz etimologijsko slavensko naslijeđe *mast* vezuje nocija *boje*, pa *biti premazan svim bojama* znači 'biti šaren', tj. 'sumnjiva karaktera', a *šarena posla* znače nešto 'sumnjivo, nepošteno'. Država se još uvijek valja u *balkanskom blatu*, a već je izgubila i hrvatsko ime pa ju nazivaju *ova zemlja*.

Tolić podsjeća da su prilikom proglašavanja hrvatske državne samostalnosti 25. lipnja 1991. Račan i zastupnici SDP-a napustili vijećnicu i jasno se „distancirali“ od „zločina“ hrvatske državnosti, a prije toga su od 1945. do 1990., takav naumljeni „zločin preventivno kažnjavali“, podijelivši za nj „više tisućljeća robije no što će Haaški sud stoljeća“ (HS, 126.). Zaključuje da je metoda ista, samo se namjesto u Gradišku sad ide u Scheveningen.

Matoševa se jeka u istoimenom tekstu po kojem je i naslovljena knjiga Haaški sapun, javlja u parafrazi stiha „slutnja višega života“ iz soneta Đurđić, kojemu je suprotstavljena prizemnost pohlepe za novcem koji ne smrdi/zaudara, ali kompromitira i ostavlja državne institucije u balkanskom blatu. Tolić uzvišenoj krhkosti cvijeta ironično prisposobljuje „krhkost“ ministarskoga morala kad se nađe u napasti:

„E, ministri! U subotu su neki od njih uravnotežili osobnu čast s načelom "non olet". Slijedili su primjer državnoga odvjetnika "ove zemlje". On je nedavno ustvrdio: Sudstvo je

podmitljivo! Malo zatim, na prigovor Ivica Crnića, predsjednika Vrhovnog suda, ispričao se sudcima, podnio ostavku i – odlukom Ivica Račana – ostao državnim odvjetnikom. (...) Ti ljudi su časni. *Nikomu od njih nije strana slutnja višega života*. Samo ih ne treba dovoditi u napast da biraju između časti i masti.“ (HS, 125. – 126.)

U dijaloškoj se diskursnoj formi izdvaja Apokrif o Nazifu, snovidna varijacija na temu političke zrelosti i odgovornosti hrvatskih manjinskih etničkih zajednica, čiji su predstavnici u hrvatskom Saboru sukladno zakonskoj odredbi o pozitivnoj diskriminaciji dobili apsurdnu mogućnost da odlučuju o životnim interesima većinskoga hrvatskoga naroda. Koalicijama (HDZ – HNS i dr.) i tankom glasačkom potporom ili protuzakonitim mijenjanjem Ustava izglasani su zakoni kojima je Hrvatska počela gubiti temelje državnosti (referendum o pristupanju EU, odredba o pristupanju NATO-u). U takvim stranačkim postupanjima Rom Nazif Memedi, koji je ušao u Sabor s nešto više od 350 glasova, propituje vlastitu savjest, ispričava se u sabornici hrvatskim sugrađanima što „njegova romska malenkost, koju su Hrvati primili u svoja njedra, sudjeluje u pretvaranju Hrvata u Rome Europske unije“. Pripadnici narodnih manjina, odbijajući se priznati političkim Hrvatima, glasovali su u Hrvatskom saboru za odgodu primjene ZERP-a za države članice EU, čime su ugrozili vitalne interese većinskoga hrvatskoga naroda.

Poetski diskurs i višeslojnost te dijaloške monočinke podjednako snažno ocrtavaju Tolićevu poetsku riječ i mogućnost ulaženja u bit suvremenih političkih i društvenih problema koji slamaju kralježnicu hrvatske nacije i države. Nemogućnost razgraničenja življene i virtualne zbilje trebala je Toliću za izricanje bolne istine, a stalna potreba za razgovorom i bistrenjem tema potvrđuje njegovu ljudsku i strukovnu dorađenost, promišljenost i odgovornost prema vlastitim stajalištima, prema ljudima i Domovini.

Memedi je inače, kako bilježi Tolić, duhovitom zamjenskom metaforom u kojoj je – ciganin Rom → *gospodin*, a gospoda → *cigani* (*ciganin* i *cigani* pisano malim slovom u značenju diskvalificirajuće moralne odlike) popratio strku u saboru oko rasprave o povjerenju Jadranki Kosor:

„Sutra, kada "kukurikavci" (SDP, HNS, IDS, HSU) zapodjenu u Savezu za Europu raspravu o povjerenju Jadranki Kosor, ako im se pridruži Ivo Sanader, dignut će se silna halabuka. Tada će Nazif Memedi, zastupnik s "najtanjim" legitimitetom (svega 351 glas), slavni "kokošinjac" vjerojatno promaknuti u – čergu. To je u biti već učinio u prošli petak, kada je HDZ-ovo lakrdijanje oko "velikoga vođe" komentirao riječima: "Svi Cigani, samo ja Rom".“ (KN, 133.)

Časovitost duhovitosti potisnuta je ozbiljnošću teme pozitivne diskriminacije, kojoj se Tolić stalno vraćao i upozoravao na višestruke društvene posljedice koje ona ima raslojavajući građane frustrirajućim institutom povlaštenosti i zakonske nejednakosti. Matematičkim izračunom temu je dotjerao do apsurdna u komentaru polemike i nabacivanja brojkama iz popisa stanovništva između predsjednika Milanovića i Milorada Pupovca, a poentirao je parafrazirajući Memedija:

"Neupućen se čitatelj pita što je sad to, je li ukinuta politička korektnost ili je uvedena povlastica veličanstva? Predsjednika ne spadaju takve dvojbe. On veselo krivotvori podatke zadnjega popisa pučanstva u Hrvatskoj. Umanjuje broj Roma za 6.875, a uvećava broj Srba za 13.367. Srbima pribraja i 100.000 hrvatskih građana kojih je, kako Predsjednik „dobro zna“, identitet „u manjoj ili većoj mjeri srpski“. Tako u istom dahu ističe izbornu legitimnost romskoga zastupničkog mandata u Hrvatskomu [državnom] saboru, koji počiva na 3.000 romskih glasova, i poriče legitimnost Knezova (Pupovčeva; nap. N. B.) zastupničkog mandata, koji počiva na samo 10.000 srpskih glasova. To pitanje Predsjednik razmatra odvojeno od Hrvata jer zna da bi po tom mjerilu Hrvati, da se nekim čudom od cigana prometnu u Rome, u Hrvatskomu [državnom] saboru imali – 387.432 zastupnička mandata." (SPV, 130.)

Metafora

Metafora je najraširenija stilaska figura, a njezina je raširenost vezana uz način na koji nastaje. Prema konceptualističkim istraživanjima imanentna je općoj naravi ljudskoga poimanja zbilje i odnosa u njoj. Svi se odnosi iskazuju prijenosom slika ili predodžbama koje se pridaju entitetima, a prijenos se zbiva na obodnom preklapanju dvaju značenjskih polja od kojih jedno zadržava sadržaj, a drugo ga može neograničeno mijenjati stupajući u vezu s novim entitema. Tvoreći novi sličnosni par, drugi zadržava nove značajke i na nj se navezuje idući entitet koji će postati nositeljem novoga značenja. Proizvodnja je značenja linearna i neograničena, a može obuhvatiti sve vrste riječi. Primjerice u Tolićevu diskursu:

"A vlast je kao takva nužno grješna, pa nam je svima mjesto u vlasti. Slično valjda misli i Milan Bandić, predsjednik stranke Bandić Milan [365], koji veli: „*Ja sam uvijek za*“." (KK, 315.)

postavlja se pitanje što je *za* u rečenici „Ja sam uvijek *za*“? Gramatički je kontekstualno jasno: subjekt je uvijek *za vlast*, tj za onoga tko je trenutno obnaša. Koja je figura *za*? Sintaktička preoblika *biti uvijek za* „*za*“ upućuje na gramatički objekt izrečen prijedlogom *za*. Razvezuje se apozicijskim ponovljenim *za* koji postapozicijsko *za* čini objektom, koji se iščitava iz prve rečenice. Dakle: *za* = *vlast*, *za* je metafora. U tradicionalnoj se gramatici interpretira da je objekt neizrečen, a konceptualnim se pristupom utvrđuje da je izrečen metaforičnim prijedlogom *za*.

U trima sljedećim diskursima iz triju Tolićevih knjiga ponavlja se rečenica *da bude da nije bilo ono što je bilo*:

- 1) Trenutno ga zabavlja oduzimanje odličja i činova kriminaliziranim časnicima Domovinskoga rata. Jedva suspreže radost što može dekretom učiniti *da bude da nije bilo ono što je bilo*. (KN, 109.)
- 2) Kako se povijest čovjeka ili naroda može „privesti kraju“? Samo tako da se dotični dokrajči. Takvih je zlodjela puna novija hrvatska povijest. (...) Dobro je pamtili dobre stvari. Ali ne treba zaboravljati ni nedjela otaca zbog kojih djeci trnu zubi. Ovo mi se drugo čini važnijim. Na ta nedjela treba uporno podsjećati. Ne radi raspirivanja mržnje i žudnje za odmazdom. Tako ne ćemo učiniti *da bude da nije bilo ono što*

je bilo. Nama treba druga, bolja polovica sjećanja. Ona koja krijepi razboritost i spremnost zajednice na nove početke. (VK, 318.)

- 3) Temeljni je naš paradoks da nas najviši državni dužnosnici u zemlji vrijeđaju, a u inozemstvu kleveću. Iz njega izvire i u nj uviru svi drugi paradoksi kojima nas svakodnevno zasiplju ta dva državnika, od „Perkovićeva zakona“ do ustavnih promjena kojima vlast kani učiniti *da bude da nije bilo ono što je bilo!* Stjerani u mišje rupe, Hrvati u nevjerici trljaju oči. Pitaju se: Nije li to malčko preuzetna zadaća? A bolje bi bilo da pokušaju dokučiti zašto izvršna vlast Republike Hrvatske pod svaku cijenu nastoji sačuvati jugoslavenske zatornike hrvatske slobode od kaznene odgovornosti za ubojstvo. To je iluminativan paradoks. On bjelodano pokazuje gdje je srce te vlasti.“ (KK, 27.)

Značenjski je sastavljena od dviju tvrdnja koje se isključuju: *da bude da nije bilo i ono što je bilo*. Druga rečenica iskazuje da se zbio događaj koji prva niječe da se zbio. U prvoj je još jedna informacija, iskazana futurom drugim *da bude*, kojim se izriče buduća svršenost radnje pa je njezino puno značenje poreknuće istinitosti istinitoga događaja, koje će u budućnosti biti prihvaćeno kao istinito. To znači da će neistina postati istinom. U hrvatskom jeziku postoji usvojeni frazem/krilatica *sto(tinu) puta ponovljena/izgovorena laž postat će istinalistinom*. Zahvaljujući Toliću sad imamo i njezinu domaću inačicu.

Zanimljivi su konteksti na koje se *laž* odnosi: na junake Domovinskoga rata, na lažiranje dvaju referendumata i zatajivanje zločinačke prošlosti dvaju dužnosnika jugoslavenskih tajnih služba. Ono što ih povezuje jest nastojanje da se povijest, tj. ono što je bilo, popravi. To što je bilo, Tolić naziva *bilost*:

„To je, eto, bilo. A je li prošlo? *Bilost* se, naravno, može i bezbolno „odsjeći“. Treba samo pričekati da temeljito prođe. To je čas u kojemu razumno zvuči izričaj: „*Bilo, pa prošlo!*“. Ali taj čas ne može nastupiti dok ima živih počinitelja zločina i živih žrtava i njihovih srodnika. S druge strane, kada taj čas nastupi, tada i ne treba „odsijecati“. *Bilost tada sama otpada od ljudi i naroda* kao što su otpali Napoleonski ratovi, Hrvatsko-madžarski rat i Prvi svjetski rat. (TP, 183.); *Popravljanje povijesti* nije nikakva posebna djelatnost, niti zahtijeva kakvu struku. Dostatno je da čovjek prihvaća načelo "korisne povijesti" Tvrтка Jakovine i da ima koliko-toliko društvene ili političke moći koja omogućuje kakav-takav pristup javnim priopćivalima. Odatle onda može krenuti *melioracija bilosti*, od najsitnijih propusta do najkrupnijih zločina.“ (VK, 154.)

Diskursno ulančavanje metafora (i drugih figura) povezano je s proširivanjem semantičkoga prijenosnoga polja. Redovito je u intertekstualnim prisposodobama. Primjer je takvoga postupka esej Bičevanje mora:

„Perzijski kralj Kserkso I. krenuo je godine 480. pr. Kr. u kazneni pohod na Atenu i Eri-treju. Premostio je Helespont dvama pontonskim mostovima složenim od brodova te je s golemom vojskom prešao iz Azije u Europu. Ali nije bilo lako prijeći preko tjesnaca. Prvi su pokušaj, kako pripovijeda Herodot, osujetili veliki *valovi, koji su raznijeli mostove*. Stoga je *Kserkso dao – bičevati more!* To mu Heleni nikad nisu oprostili.

Zgodna priča. Ali što je to? Opis zbilje? Izmišljotina? Svejedno. Bičevanje mora, bilo stvarno ili izmišljeno, s razumskog je gledišta ludorija. Nije međutim ludo pitanje: *U čemu je Kserkov grijeh? U čemu neoprostivo barbarstvo? Očito u svetogrđu. Barbarški je kralj dignuo ruku, dignuo bič na helenskoga boga - na Zeusova brata Posejdona!* Htio je, rekli bi neki Hrvati, "ubiti boga" u Helenima. (...)

U [državnom] saboru više ne sjede narodni, nego saborski zastupnici. Tako se oni sami nazivaju. S pravom. Ta gospoda i gospođe ne zastupaju narod, oni zastupaju Sabor. A *nad njima više nije samo Bog. Nad njima je, poodavno, i – izvršna vlast! U tomu oni ne vide nikakvo zlo.* Dapače, tako im je kudikamo lakše. Nitko izvan Sabora od njih ne očekuje ništa. Niti im tko što zamjera. S razlogom. *Tko može promicati narodnu samosvijest, slobodu i dostojanstvo? Zar kukavelj koji se za volju mrve vlasti dragovoljno odrekao svoje osobne samosvijesti, slobode i dostojanstva?* Poučna je u svezi s time jadikovka Vladimira Šeksa. Ivo Sanader ga je, veli saborski veteran, kad je bio predsjednik Vlade, nemilosrdno ponižavao. Hm, da? Šeksova me suza peče. No ovdje nije riječ o tomu. Ovdje se pitamo: *Možemo li od predstavnička-zakonodavne čeljadi koja dopušta da je zlostavlja izvršna vlast zahtijevati da donosi autonomne odluke?* Neka na to pitanje svatko sam sebi odgovori, a ja ću, kad već ne će nitko drugi, *pohvaliti saborske zastupnike. Oni marljivo posvajaju tuđe zakone. Tako velika sramota zavrjeđuje, ako ništa drugo, znatnu povišicu plaća.*

Ali treba biti pravedan. Dogodi se da iz toga *mora sužanjstva* katkad, uglavnom na Aktualnom satu, *vrčne iskra slobodna razbora*. Primjera radi, saborski se zastupnik drzne štogod ozbiljno upitati predsjednika Vlade. Nato odmah slijedi *fijuk moralnoga biča* i *suverena grmljavina Zorana Milanovića. Gromovi su precizni.*

"Lijevi" su novinari to bičevanje mora proglasili Milanovićevim "osobnim stilom". Jelena mu je Lovrić u Morgenblattu *ložila oduševljen panegirik*. Ništa neobično. To je "stil" toga novinarstva. Ali kako protumačiti držanje saborskih zastupnika? Nitko ni od "vladajućih" ni od "oporbenih" nije se usudio upozoriti *drznika* da je on na zapadnoj strani Trga sv. Marka – u Vladi – poslodavac, da ne velim: gospodar, a na istočnoj strani – u Saboru – posloprimac, da ne velim: sluga. Te da nije njegovo u Saboru dijeliti moralne lekcije, nego odgovarati na pitanja. Saborski zastupnici, bez dvojbe, imaju svoje razloge. Ali nastave li tako, Zoki će im, ako se u Bruxellesu zakopiti, na Aktualne sate dolaziti s korbačem.“ (VK, 242. – 245.)

More je u hrvatskoj inačici Hrvatski sabor i saborski zastupnici, njihovo je svetogrđe iznevjera naroda koji im je dao zastupnički mandat. Oko središnje polazne perzijsko-helenske metafore oblikovan je niz hrvatskih (*kukavelj/predstavničko-zakonodavna čeljad/more sužanjstva* = saborski zastupnici; *velika sramota* = < marljivo posvojeni > tuđi zakoni; *moralni bič* = ćudoredna prozivka sabornika; *suverena grmljavina* = vlastodržačke uvrjede; *precizni gromovi* = pogodci riječima u slaba/ranjiva mjesta sabornika; *bičevanje mora* = vrijeđanje saborskih zastupnika/Milanovićev „osobni stil“; *korbač* = predmnijevana još teža uvrjeda saborskih zastupnika uspije li se Milanović dobro zakopiti (udomačiti) u Bruxellesu.

Završna je autorska kritika tromjerna. Upućena je sabornicima koji su za mrvu vlasti prodali slobodu i dostojanstvo, hrvatskomu Kserksu – premijeru Milanoviću

što ne poštuje trodiobu vlasti i ponizuje sabornike te novinarima koji u neprimjerenom premijerskom ponašanju vide opravdavajući „osobni stil“ pa su podupiratelji takva ponašanja. Ključno je pitanje koje postavlja Tolić retoričke naravi: Može li se od predstavničko-zakonodavne čeljadi koja dopušta da je zlostavlja izvršna vlast zahtijevati da donosi autonomne odluke?

Iz prispodobe je hrvatski jezik obogaćen metaforama *bičevanje mora* (= bijes), *moralni bič* (= prijekor), *more sužanjstva* (= beskičmenjaci, podložnici), *kukavelj* (= beskičmenjak / beskičmenjaci), a apozicijski epiteti vezani uz osobu predsjednika Vlade – *drznik*, *poslodavac*, *gospodar*, *sluga* – mogu se kontekstualno izlučiti kao preimci.

Novo pitanje koje prispodoba otvara jest odakle premijeru takva *moć*? Jesu li nasilništvo i potreba za ponižavanjem povezani s političkim položajem i kako se od toga obraniti? Odgovor bi se mogao naći u eseju O znanju i moći (VK, 217. – 219.), u kojem je polazište naslijeđena europska kulturna baština u obliku glasovite krilatice Francisa Bacona *znanje je moć*. U bosanskohercegovačkoj povijesnoj praksi, suočenoj sa spoznajom da je vlast nepogrješiva i da *vrhovi izvršne vlasti prosiplju ezoterična znanja, koja, kao takva, moraju ostati zatvorena u posvećenom krugu*, ona je izokrenuta u krilaticu *moć je znanje* iskazanu metaforičnom pučkom mudrošću: *I brabonjak na carskoj stolici biserom zveči* (VK, 217.).

Prema politici predsjednika Stjepana Mesića i Ive Josipovića Tolić je vrlo kritičan te ju stavlja u kontekst državničke politike drugih suverena u svijetu. Od predsjednika države očekuje se da u vanjskoj politici štiti ugled i dostojanstvo svih državljana, čime štiti i ugled države. Posebno je prijeporno kada su prosudbe koje se iznose u javnosti povijesno ili pravno neutemeljene, kao što su bile da je Hrvatska 1990-ih izvršila agresiju na Bosnu i Hercegovinu (Mesićevo svjedočenje na međunarodnom sudu za ratne zločine u Haagu) te da u Hrvatskoj buja ustaštvo (Josipovićevo izjava u „ustaškim gujama“ u izraelskom Knesetu).

Pri portretiranju Stjepana Mesića poslužio se Tolić retoričkim pitanjem *Tko će kao on ...?*:

„Stjepan je Mesić po mnogo čemu jedinstvena pojava. On je, poput svih nas, jedan i neponovljiv. No on, za razliku od svih nas, nije nikomu sličan. A njegove krajnje *sablažnjive nepodopštine* ne dopuštaju ni da itko bude njemu sličan. Jer, *što bi drugoga uništilo – to njega jača!* Tko će, kao on u Haagu, lažno optužiti svoju državu za oružanu agresiju na susjednu zemlju? Tko će, kao on, "individualizirati krivnju" za međunarodni oružani sukob? Tko će, kao on, pozivati lažno optužene generale da idu u Haag dokazivati svoju nevinost? Tko će, kao on, sa SAB-om *SUBNORovati "po šumama i gorama"*? Tko će, kao on, *plešući na konopcu vulgarnih dosjetaka, sam sebi skakati u usta?* I napokon, tko – uza sve to – ne će *s Pantovčaka pasti u tamnicu, nego skočiti u Kirgistan kao UN-ov miritelj Kirgizā i Uzbekā?* Takav se nije rodio.“ (KN, 108.)

Hrvatski je rječnik obogatio metaforama *subnorovati po šumama i gorama* (= promicati partizanštinu u Hrvatskoj) i *plesati na konopcu vulgarnih dosjetaka* (=

prostačiti na rubu pristojnosti / uljuđenosti), s *Pantovčaka pasti u tamnicu* (= biti opozvan s predsjedničke dužnosti), *skočiti u Kirgistan kao UN-ov miritelj* (= biti žurno promaknut), hrvatsku frazeološku baštinu prizvao frazemskim parafrazama *što bi drugoga uništilo – to njega jača i skakati sam sebi u usta*.

Josipovićevu „politiku kontinuiteta“ prati na trima razinama: oživotvorenja regionalne suradnje i povezivanja u sklopu geostrateškog projekta Zapadnoga Balkana, održavanja jasenovačkoga mita i neoustaštva te promicanja ljevičarske indoktrinacije jugoslavenskoga tipa:

"On je sam prije pet godina javno tvrdio da je Mesić njegov *svijetli politički uzor* i da će, bude li izabran za predsjednika Republike, *vjerno nasljedovati svoga dičnog pret-hodnika*. A nema dvojbe da je održao riječ. Radosno je *ugazio u „jugosferu“*, drugovao je s Borisom Tadićem, krivnju je za srpsko-crnogorske osvajačke ratove pripisivao „konglomeratu pogrješnih politika“, sudjelovao je na *četničko-partizanskim derneci-ma*, besramno se s Mesićem zauzimao za obustavu kaznenog postupka protiv Josipa Boljkovca zbog *poratnih oznaških ubojstava*, zauzimao se za povlačenje hrvatske tužbe protiv Srbije zbog genocida, *izmišljao „ustaške guje“* po Hrvatskoj, promptno potpisao Lex Perković. U jednu riječ: *obnavljao nacionalni razdor* iz Drugoga svjetskog rata. Tko misli da pretjerujem kada Mesića i Josipovića sumnjičim da su *tuđi „ljudi od slame“*, neka iščeprka iz sjećanja samo jednu respektabilnu političku misao, *jedno „zrno“*, bilo jednoga ili drugoga. Nema toga. Iza njih ostaju samo *olinjale parole*." (KK, 135. – 136.)

Komentar uz navode figura izdvojenih kosim pismom: *svijetli, dični* – ironični epiteti; *ugaziti u „jugosferu“* = baviti se regionalnim zapadnobalkanskim temama; *konglomerat pogrješnih politika* = izjednačivanje žrtve i napadača; *četničko-partizanski dernek/derneci* = proslave Dana ustanka; *poratna oznaška ubojstava* = organizirane masovne likvidacije stanovništva; *izmišljati „ustaške guje“* = izmišljati neoustaštvo u Hrvatskoj; *obnavljati nacionalni razdor* = poticati partizansko-ustaške teme; *tuđi ljudi od slame* = produljene ruke tuđe politike; *jedno „zrno“* = išta, bilo što, *olinjale parole* = zastarjele fraze, krilatice.

Zbivanja su pokazala da *politika kontinuiteta* u prvom redu znači nastaviti s britanskim projektom integriranja zapadnobalkanskoga prostora. Upadljivo je da se svaki izabrani hrvatski predsjednik odlazi pokloniti britanskoj kraljici, a predsjednički kandidati bivaju prije javne kandidature pomazani u Londonu. Mesić je, piše Tolić, „krasan ditiramb britanskoj vanjskoj politici“ izrekao u Budvi 2007. kad se javno očitovao izjavom kako je naša uža regija u očima Europe domovina dvadesetak milijuna stanovnika, multikulturalna, multikonfesionalna, međusobno povezana i međuovisna cjelina (SD, 57).

„Kada je snubio Hrvate da ga izaberu za predsjednika države, [Josipović] se oslanjao na slavu Stjepana Mesića. Obećavao je: Bit ću *predsjednik kontinuiteta*. Nitko ga nije pitao što to znači. Niti je itko razuman vjerovao da će on, uglađeni profesor prava i skladatelj ozbiljne glazbe, *predsjednikovati kao lakrdijaš* na kojega se pozivao... ; On je doista uglađen[i] i pametan[i] – Mesić. *Lakrdijaški Mesićev stil pretvorio je u akademski*

sustav. (...) Mesićeve metafore o "regionu" on je – arte Diaboli – realizirao preuzevši na hrvatska pleća pola srpske krivnje za zločin nad Bosnom i Hercegovinom. To ga je proslavilo u Beogradu i Londonu, a lijepo se dojmilo i međunarodnoga guvernera Bosne i Hercegovine Valentina Inzka...; Predsjednikov je posao, veli Josipović, stvarati ozračje. On to sjajno čini. Svakomu je loncu poklopac. Osobito mu je drago stvarati ozračje hrvatske krivnje. Gdje god vidi kakvo grobište, udari se kamenom u – hrvatska prsa. Naš grijeh, naš grijeh! Trenutno ga zabavlja oduzimanje odličja i činova kriminaliziranim časnicima Domovinskoga rata. Jedva suspreže radost što može dekretom učiniti da bude da nije bilo ono što je bilo. Što može biti smisao tih ludosti? Osigurati Hrvatskoj status zločinačke pokrajine u zapadnobalkanskom bantustanu Europske unije. Bijedno? Da. Ali i to je za takav značaj veliko.“ (KN, 108. – 109)

Predsjednik kontinuiteta = neodgovorni predsjednik; predsjednikovati kao lakrdijaš = neodgovorno/ neozbiljno predsjednikovati; pretvoriti lakrdijaški Mesićev stil u akademski sustav = institucionalizirati neodgovorno ponašanje; arte Diaboli = klevetnički; preuzeti na hrvatska pleća pola srpske krivnje za zločin nad Bosnom i Hercegovinom = podijeliti hrvatsko-srpsku odgovornost za zločine u BiH; stvarati ozračje = krivotvoriti zbilju; biti svakomu loncu poklopac = pametovati, imati zadnju riječ; udarati se kamenom u hrvatska prsa: naš grijeh, naš grijeh = okajavati tobožnje hrvatske zločine; dekretom činiti da bude da nije bilo ono što je bilo = institucionalizirati neistinu; smisao ludosti = besmislenost; osigurati Hrvatskoj status zločinačke pokrajine u zapadnobalkanskom bantustanu Europske unije = razdržaviti i trajno obilježiti Hrvatsku zločinstvom; bijedno je i za takav značaj veliko = karakterna nečudorednost.

Josipovićeva skladba *Ars Diaboli* (Đavolje umijeće) protežni je motiv Tolićeva portretiranja, koje izlazi iz definiranja vraga/đavla/nečastivoga kao *klevetnika*:

„Đavao je Vrag. A Vrag je neprijatelj. No Đavao nije samo neprijatelj. U grčkom jeziku, iz kojega potječe, *Đavao je prije svega klevetnik – Diabolos. On vojuje protiv istine. Vojuje kao lažljivac, ocrnjivač, ozloglašivač.* Otkad je pao, u tom je poslu *stekao stanovite vještine. One čine Đavolje umijeće (Ars Diaboli).*

Laž, ocrnjivanje, ozloglašivanje – u jednu riječ: kleveta – temeljna je Vražja društvena praksa. Ona je dakle jezgra Vražjeg značaja. Za razliku od hrvatskoga jezika, to se zrnice izvornoga smisla u drugim jezicima grčko-latinske kršćanske tradicije uglavnom čuva u Vražjem imenu. Katkada se na prvi pogled ne razabire izvor. No vješto će ga oko prepoznati i u znatnijim glasovnim prilagodbama: u njemačkomu Teufelu, u engleskom Devilu, u nizozemskom Duivelu u danskom Djævelenu, u islandskom Djöfullu. Što se tiče nedostatka klevete u značaju našega Vraga, mi Hrvati možemo biti mirni. Taj nedostatak u nas obilno naknađuje njegov dvojnik Đavao u svojoj društvenoj praksi.

Đavlu posvuda pomažu ljudi. U Hrvatskoj, na žalost, zdušnije nego drugdje. Začudno je koliko je u zadnjih desetak godina *klevetničke energije potrošeno na hrvatsko državno osamostaljenje.“ (KN, 41. – 42.)*

U općem su leksiku dva naziva istoznačna: Vrag = Đavao; u religijskim, filozofijskim ili tekstovima višega stila pojavljuju se nazivi *Nečastivi* i *Sotona*; u pučkim

su govorima poznate mnoge eufemistične inačice. Značenje se iskazuje imenicama vezanima uz laž, klevetu, ocrnu itd.: đavao = *klevetnik, lažljivac, ocrnjivač, ozloglašivač*. Temeljna mu je zadaća *boriti se/vojevati protiv istine*; za umijeće kojim to radi latinski je naziv *ars Diaboli* = *đavolje umijeće, klevetništvo*; vražja društvena praksa jest *klevetanje*. Po Tolićevoj procjeni u Hrvatskoj je najviše klevetničke energije potrošeno na ocrnjivanju hrvatskoga državnoga osamostaljenja, što se vidi iz abecedarija njegova frazeološkoga rječnika.

"Smisao za uzvišeno nerijetko resi i obične skroz-naskroz svjetovne ljude, a katkad, ne ćete vjerovati, i neznabožačke učitelje prava! Ta značajka, primjera radi, nikako se ne da poreći Ivi Josipoviću. Kada bi tko takvo što pokušao, pred njim bi se ispriječila uzvišena Josipovićeva djela: od skladbe *Ars Diaboli* preko osnutka ZAMP-a i izuma „nove pravednosti“ do otkrića postmoderne „ustaške guje.“ (KK, 218.)

Komentar uz navode izdvojene kosim pismom u ironijskom diskursu: antitezni par – smisao za uzvišeno : obični, skroz-naskroz svjetovni ljudi; neznabožačk(i) učitelj(i) prava = Ivo Josipović; uzvišena Josipovićeva djela, izumi i otkrića – ironija.

„Prava su pitanja: Što je tu bitno, objavljivanje Registra branitelja ili njegova revizija? Što se objavljivanjem postiže? Tko treba provesti reviziju Registra, njegovi frustrirani čitatelji ili mjerodavna vlast? Odgovore sigurno zna visoki skladatelj s Pantovčaka. Moja malenkost vidi u tom skandalu samo jedan, nikako najsjajniji, "biser" *ex arte Diaboli*.“ (KN, 43. – 44.)

Kletva i klevetanje povezuju dakle Mesića i Josipovića i njihovu politiku kontinuiteta, Tolić ju naziva *politikom beščašća (životom u beščašću)*:

„Nашe je vodstvo slično većini koja ga je izabrala. U njemu su uglavnom kratkovidni ljudi, ljudi neznatne hrabrosti, neznatne vjere, neznatna razbora, neznatna znanja, neznatne duhovne snage. Iluzorno je od takvih ljudi očekivati spontan obrat na dobro. Sva je njihova mudrost u izrekama: *veži konja gdje ti gazda kaže; nije se s rogatim bosti; bolje vrabac u ruci nego golub na grani; prvo je Bog sebi bradu stvorio; sirotinjo, i Bogu si teška; nigdar ni bilo da ni nekak bilo ...* I tako dalje, i tomu slično.

Što može poteći iz toga *neiscrpnog rudnika bijede*? Iz te *sužanjske čudi*? Samo *kukavština*. Samo *beščašće*. *Odatle Vrag crpi svoju milost, onu nečist što je iz opće štete cijedi u pojedinačni ili skupni probitak. Mi to gledamo kao začarani. Zajednica kopni, a elite bubre. Mi to gledamo i ništa ne pitamo. Ili, ako što i pitamo, pitamo pristrano.*“ (SD, 199.)

Neslaganje s aktualnim političarima i negodovanje zbog odnarođenih politika puk u javnim prigodama ili na svečanostima pri proslavi obljetnica iskazuje okretanjem leđa „političkim trgovcima tuđom boli“ ili pak zvižducima:

„Josipovićev i Tadićev javno-privatni igrokaz jasno je izložen ljetos u Srbu, kada su Hrvatska i Srbija združenim snagama obnovile spomenik četničko-partizanskomu humanizmu. Krajnji smisao toga igrokaza dobro su razumjele one uciviljene žene koje su *političkim trgovcima tuđom boli* na Ovčari okrenule leđa.“ (KN, 139.) „Svijet zna da je ta vlast utemeljitelja hrvatske države proglasila zločincem. A vidi svijet i njegova izbornog nasljednika. Državna ga je televizija više puta prikazala u dvorištu dračevačke vojarnе, *obasuta zvižducima i pogrđama.*“ (HS, 111.)

Hrvatska ima i udrugu zviždača, kojoj je na čelu Vesna Balenović. Ona godinama neuspješno pokušava riješiti sudske sporove koje su protiv nje pokrenuli elitni državni dužnosnici zbog optužbe da su odgovorni za, nepobitno dokazanu, višemilijunsku pljačku INE zbog nesavjesnoga poslovanja. Taj je spor zašao u samo srce koruptivne sprege zakonodavne, izvršne i sudske vlasti u Hrvatskoj, koju spominje i Tolić i protiv čega je godinama uporno pisao, čak predlažući radikalni rez – raspuštanje i ponovno slaganje institucija na novim, zdravim temeljima:

"Bivši je ministar financija, blago rečeno, u velikoj nevolji. Ne toliko stoga što je izgubio ministarski položaj. Puno je gore ono što bi mu se moglo dogoditi. Ako se kakvom „nagodbom“ s USKOKOM ne izvuče iz vinkovačke „Spačve“, pred Linića će vrlo vjerojatno ponovno *iskočiti i stara moralna čudovišta*, ona koja je *SDP-ov narodni heroj, dok je bio u snazi, poput modernoga Herakla gušio golim rukama*. A što sada? Kako će, primjera radi, partijski poniženi Linić pobjeći od svojih bližnjih? Kako od Damira Vrhovnika? Kako od Gorana Štroka? Onomu je, ako je vjerovati pučkoj predaji, riječko privatno Brodogradilište „Viktor Lenac“ hranio novcem iz državnoga proračuna, a ovomu je, diskrecijski, takoreći darovao dubrovački državni Hotel Excelsior. Kako će sada takav čovjek umaknuti kletvi Inine „zviždačice“ Vesne Balenović? Ne zbude li se kakvo čudo, već će ga sutra *medijski čuvari političkoga poštenja* promaknuti u novu „glavu korupcijske hobotnice.“ (KK, 72.)

No, za temu posebne obradbe *zviždanja* i *zvižduka* maestralno je izabrao zvižduk koji ne postoji, koji se nije dogodio, a „još uvijek para uši vlastodršcima u Hrvatskoj“ (Turudićev zvižduk, KK, 113. – 115.). Naime, predsjednik je zagrebačkoga Županijskoga suda Ivan Turudić u razgovoru za Večernji list, gorko se našalivši, izjavio da nije išao u Knin na proslavu Dana pobjede da ne bi morao zviždati. (Turudićev zvižduk, KK, 113. – 115.). Ovdje je *zvižduk* ne samo metaforom negodovanja, nego i diskursnom metaforom raskoljenoga društva.

Pitanje je *onto-logički zapetljano* – može li ono što nije bilo/što se nije dogodilo biti predmetom prijepora? Odgovor je: Može, jer je ono čega nema „na ovim prostorima“ tradicionalno *najtvrđa zbilja*, a poticaj je za sukobljavanje posvješćivanje *najtvrđe zbilje*: Pantovčak i Banski dvori pretvorili su Dan pobjede u blagdan triju predsjednika koji nisu sudjelovali u Domovinskom ratu – Stjepana Mesića, Ive Josipovića i Zorana Milanovića; iz toga slijedi niz uzročno-posljedičnih danosti/suprotstavljenosti osoba i događaja: Josipović i „kohorta njegovih štovatelja i sljedbenika“ jugoslavenskih nagnuća iz sudstva i medija na jednoj strani pod zastavom lažne pravde i pravednosti na drugoj Turudić – podrijetlom iz hrvatske radničke obitelji, sudionik Domovinskoga rata, branitelj trodiobe vlasti i neovisnosti sudstva, donosi s izvanraspravnim vijećem zagrebačkoga Županijskoga suda odluku da se po europskom uhidbenom nalogu osumnjičenoga Perkovića izruči njemačkomu pravosuđu, na što je „visoki izvor“ iz Vlade optužio Turudića da je izvršio „državni udar pištoljem na vodu“ (KK, 114.).

Očigledno je da sudac Turudić i Tolić, koji s neskrivenom simpatijom piše o Turudićeovu nepostojećem zvižduku, imaju drukčije moralne vrijednosti. Obojica su kažnjeni: Turudić nije imenovan predsjednikom Visokoga kaznenoga suda u Zagrebu, koji je sam ustrojio, a Toliću je oduzeto pravo pisanja u Hrvatskom slovu. Osim Perkovićeova slučaja, Turudić je pokušao zakonski onemogućiti i izmišljanje ustašizacije Hrvatske dopunom Kaznenoga zakona prema kojem bi etiketiranje suvremenika ustaškim nazivima bilo kazneno djelo, ali je spriječen iz razumljivih razloga: oduzeo bi glavni moralni bič tlačiteljima koji u političkom sužanjstvu i danas drže hrvatski narod mašući mu ustaštvom iznad glave:

„Odavno su, reklo bi se, Hrvati uz goleme žrtve prevladali centripetalno-centrifugalni politički razdor svojih djedova i očeva. Sada se u velikoj prigodi, čista srca i sa zahvalnošću, sjećaju Oluje i vedro gledaju u budućnost. Ali – brus! *Vrag sve žešće nabija ljudima kape na oči.*“ (KN, 98.)

Institucijski zaštićeno sramotno postupanje visokih hrvatskih dužnosnika bilo je predmetom Tolićeva istraživanja etimologije riječi *sram*, njezinih izvedenica i kulturološkoga mjesta na ljestvici moralnih vrijednosti u hrvatskom društvu:

"Pokušat ću dokučiti što je sram.

Rječnici uglavnom tumače: isto što i stid. A ponajbolji hrvatski jednojezičnik, onaj glavnog urednika Jure Šonje, osim toga određuje sram kao „neugodan osjećaj što ga uzrokuje vlastita pogreška, nedostojno ili nemoralno ponašanje, otkrivanje vlastite intime, pokazivanje stidnih dijelova tijela i sl.“ To je, u skladu s mojim iskustvom, besprijekorno rečeno. Sram je doista ponajprije stanje duše.

No, nije sram samo mogući psihologijski prirok. Sram je i štošta drugo. Sram pokatkad otkrije kakvu vrijednosnom sustavu pripada čovjek koji se srami. Sram je i plodno leglo. U hrvatskom se jeziku iz „srama“ izleglo dosta riječi: i „sramiti se“, i „sramotiti (se)“, i „sramežljiv“, i „besraman“, i sramežljivac“, i „besramnik“, i „sramota“, i „sramotnik“, i „sramoćenje“ i „sramotište“... Sve su to obične riječi. Od njih se visoko vinulo samo „sramoćenje“, kada ga je hrvatski Kazneni zakon promaknuo u pravni nazivak za kažnjivu činidbu protiv časti i ugleda.

A nije uvijek tako bilo. Od XII. st. pa sve do političke Moderne javno je sramoćenje u Europi bilo uobičajen oblik kažnjavanja manjih prijestupa. Gradovi i trgovišta imali su javna sramotišta. Bila su to najprometnija mjesta na trgovima i ulicama, na kojima je stajao – stup srama (ili: stup sramote). Vlast bi za nj vezala prijestupnika, označila njegov prijestup, dala ga bičevati i na posljertku ga na određeno vrijeme izložila okrutnu prolazničkom ruglu i vrijeđanju. Kada je potkraj XVIII. st. dozrjelo liberalno shvaćanje ljudskoga dostojanstva, u Hrvatskoj je kažnjavanje javnim sramoćenjem zabranio prosvijetljeni apsolutni vladar, austrijski car i hrvatski kralj Josip II. Tada se stup srama iz niska života preselio u visoku metaforu.

Ali sramotišta se u novije vrijeme pokazale kao dragulji komunističke neoliberalne vladavine. Ona su se u međuvremenu preobrazila do neprepoznatljivosti u tiskovine, televizije i državne ustanove, pa su, u skladu s time, postala i djelotvornija." (TP, 326. – 327.)

Metonimija

Uloga je metonimije u figuriranju ponajprije prijenosna, jedan entitet zastupnik je drugoga. Pri tom se jedna odlika izdvaja, a druge se potiskuju. Ponekad se ne razlikuje od metafore i tek se pomnijivijim čitanjem može otkriti. Prema Lakoffu i Johnsonu (2015.: 231.) metaforičnomu je jeziku doslovno značenje u izvornoj odlici, metaforično preslikavanje višestruko, predodžbenoshematski ustroj čuva se prilikom preslikavanja – unutrašnji dijelovi spremnika preslikavaju se na unutrašnje dijelove, vanjski dijelovi na vanjske dijelove; izvornna gibanja na izvorna, ciljevi na ciljeve i tako dalje.

U metonimiji postoji samo jedna odlika; neposredna tema o kojoj je riječ. Samo je jedno preslikavanje; najčešće se metonimijsko izvorište preslikava na metonimijski cilj (referent) tako da jedan član odlike može stajati za drugi. Primjerice, u postavi sastavljenoj od dviju rečenica: *A šešir Ante Tomića radosno prisnaži: Pantovčak je i danas pametniji od Griča* (KN, 45.), tri su metonimije: prva je *šešir Ante Tomića*, druga *Pantovčak*, a treća *Grič*. Šešir Ante Tomića predočava osobu Ante Tomića tjelesno i duhovno, dakle ukupnost Ante Tomića, a Pantovčak i Grič kao sjedišta predsjednika države i predsjednika Vlade Republike Hrvatske predočavaju ne samo institucije nego i konkretne osobe koje trenutno obnašaju predsjedničke vlasti. Drugom se rečenicom poručuje da je Predsjednik države pametniji od Predsjednika Vlade, s čime se slaže šešir Ante Tomića i to *radosno prisnažuje*.

Tomićev šešir žrtva je nesvakidašnjega iskazivanja nezadovoljstva nepoznata Splićanina, koji je, potaknut sadržajem Tomićevih kolumna, izlio na Tomićev šešir (tj. Tomićevu glavu pokrivenu šeširom) kantu fekalija i izgubio se u gužvi splitske rive. Tolić događaj predočava ironijski (*surovo kršenje nježnoga ljudskog prava Ante Tomića*) nakon što se danima o njem pisalo kao *aktu mržnje, poruci mržnje, govoru mržnje, isključivosti* i sl.:

„Čuli ste za tužnu sudbinu onoga klobuka? Skinulo ga, otelo, otuđilo negdje u Dalmaciji slavnomu splitskom *ekskrementalnom pomazaniku* Anti Tomiću. Ne znam *je li se klobuk vratio, je li sačuvao svoj oblik i svoju cjelovitost*, ali to što se s njim zbivalo svakako je *surovo kršenje nježnoga ljudskog prava Ante Tomića*. I zavrjeđuje najoštriju osudu.“ (TP, 40.)

Ironiju pojačava dvočlani latinsko-hrvatski epitet *ekskrementalni pomazanik* iz crkveno-religijskoga jezika pridjenut uz Tomićevo ime, što u kontekstu znači *govneni* ili *govnarski pomazanik*. On je višeznačan, može biti karakternom oznakom kolumnista, diskvalifikacijskom oznakom njegova pisanja ili trenutnom slabićkom reakcijom na događaj.

U figurativnom smislu spoj triju metonimija i autorsko-čitateljskoga poznavanja klobukove (ne klobučke – jer je klobuk poprimio obilježja osobe!) sudbine, govori u prilog zaključku da je riječ o metonimijskoj metafori, odnosno metonimiji. Promatrano s gledišta *pameti*, koja je predmetom uspoređivanja, metonimijsko je značenje cijele figure: *pametniji šešir od Ante Tomića*.

Za drugi je primjer metonimije izabran odlomak iz eseja Petarde (KK, 194. – 196.) s autorski posviješćenim tekstom figuralne pripadnosti:

"Pokret Occupy Croatia nije, kako se obično misli, puka jeka *zaposjedanja Wall Streeta* u jesen 2011. *Tamo su ljuti ljevičari jurišali na metonimiju američkoga novčarskog tržišta, a ovdje Occupy Croatia juriša na državu.* Na prvi pogled – s pravom. Ondje su Newyorška burza (NYSE) i velike banke stvorile siromaštvo kakva u Americi dugo nije bilo, a ovdje je uglavnom država stvorila ovaj društveni očaj koji nas okružuje: stotine tisuća nezaposlenih, djeca koja u školi gladuju, umirovljenici koji jedva preživljaju, deseci tisuća mladih, uglavnom školovanih ljudi koji napuštaju Hrvatsku.

Tu se međutim Pokret Occupy Croatia oprašta s razumom i okreće svomu izvoru. Državu – gle čuda! – više ne predstavlja Vlada, kao prije tri godine, nego stopostotni vojni invalidi Domovinskoga rata koji, utaboreni pred Ministarstvom branitelja u Savskoj 66, već više od četiri mjeseca prosvjeduju protiv Vlade! A zašto prosvjeduju? Ja, veli ministar Predrag Matić, još ne znam. Ali znaju „okupatori“. Znaju i – mobiliziraju svoju transnacionalnu mržnju protiv hrvatskoga „nacionalizma“, „neoustaštva“ i „terora šatoraša“! Tako je, eto, nakon Milanovićeve bojnog pokliča „Ili mi, ili oni!“ u subotu prasnula prva tako usmjerena petarda. Njezin sramotni flatus tako je oduševio Jelenu Lovrić da je taj beskontaktni sraz „okupatora Hrvatske“ sa stopostotnim vojnim invalidima Domovinskoga rata u Hanžekovićevu Jutarnjem listu bogohulno usporedila s kijejskim Majdanom. Ah, da, umalo ne zaboravih! Mnogi od nas, a ne samo ministar Matić, hotice ili nehotice ne znaju što hoće „teroristi“ koji „šatoruju“ pred Ministarstvom branitelja. Stoga treba ukratko podsjetiti. To su ljudi koji su, osim poginulih, najviše dali za Domovinu. Ti junaci, ako sam dobro shvatio, ponajprije zahtijevaju da ministar Matić i njegovi činovnici Bojan Glavašević i Vesna Nađ odstupe sa svojih dužnosti, jer nedostojno zastupaju interese braniteljske populacije. Od državne vlasti traže da se ona uljudi te da – poput svih drugih državnih vlasti u svijetu – počne cijeniti zasluge stečene u obrani Domovine; da u častima i pravima ne izjednačuje hrvatske branitelje s agresorima na Hrvatsku; da prava hrvatskih branitelja usidri u Ustavu Republike Hrvatske, kako se tim stvarima ne bi poigravale različite vlade koje se demokratski izmjenjuju.

Što je, *dragi naši* „okupatori“, u tim zahtjevima „nacionalističko“, što „neoustaško“? (KK, 194. – 195.)

Tema je eseja djelovanje nevladinih organizacija utemeljenih i financiranih iz inozemstva pod krinkom promicanja demokratskih odnosa u hrvatskom društvu. Djelatnost bi im trebala biti usmjerena u prvom redu na praćenje rada Vlade i njezinih institucija, no takve organizacije često skreću s programa i pokreću destabilizacijske prosvjede uperene protiv države. Tako je i pokret Occupy Croatia zlorabio višemjesečni ulični prosvjed stopostotnih invalida Domovinskoga rata, zaštićenih od hladnoće samo šatorskim krilom, koji zahtijevaju ustavno imovinsko-pravno uređenje svoga položaja (*da prava hrvatskih branitelja usidri u Ustavu Republike Hrvatske*) kako bi se obranili od procesa kriminalizacije Domovinskoga rata i izjednačivanja žrtve i agresora.

Očekivala bi se solidarnost s hrvatskim braniteljima po uzoru na ugled i položaj koji invalidi i veterani imaju u američkom društvu, iz kojega Occupy Croatia crpi

svoja nadahnuća za društvene akcije, ali oni, po već uhodanoj matrici, za hrvatski prosvjed *mobiliziraju transnacionalnu mržnju protiv hrvatskoga „nacionalizma“, „neoustaštva“ i „terora šatoraša“*. Opravdani američki *metonimijski juriš* na Wall Street kao simbol američkoga novčarskoga središta zbog siromaštva u koje je američko društvo dovelo protuzakonito burzovno-bankarsko poslovanje, u Hrvatskoj je pretvoren u parodiju: stopostotni invalidi postaju *teroristički šatoraši* čije zahtjeve nitko „ne razumije“ i na koje *juriša* Occupy Croatia. Riječ, naravno, nije o nerazumijevanju, nego o nastavljanju programa *izvrnutih vrijednosti* koje je hrvatska Vlada dobila od nadređenih europskih institucija i zbog kojih hrvatski branitelji radije izabiru smrt nego da žive u takvom beščašću. Provodnik je tih ideja i pokret Occupy Croatia, čiju djelatnost Tolić ironijski kontekstualizira: *dragi naši okupatori*. To je središnja metonimijska metafora u ovom eseju.

Sinegdoha

Sinegdoha se u literaturi drži figurom koja je u podlozi svih metaforičnih postupaka. Schofer i Rice (prema Weststeijn, 1995.: 121.) uspostavljaju tropološki sustav s četirima figurama za izricanje odnosa među zamjenskim i zamjenjujućim članovima: metafora (odnos sličnosti), metonimija (odnos uzročnosti), sinegdoha (odnos uključivanja) i ironija (odnos suprotnosti). Uz nju se kao primjeri dijela za cjelinu ponajviše navode frazemi iz knjige Lakoffa i Johnsona *Metafore koje život znače: razgovarati u četiri oka* (*četiri oka* = dvije osobe; dvoje); *ostati bez krova nad glavom* (*krov* = kuća), *imati u ustanovi mnogo pametnih glava* (*pametne glave* = pametni ljudi); *kupiti novu makinu* (*makina* = automobil); *tvrtki je potrebna svježa krv* (*svježa krv* = novi ljudi).

Primjeri iz Tolićevih knjiga:

„Profesor je nazočnicima priopćio da mu je pokojni Tuđman (valjda prije smrti?!) *„u četiri oka“* povjerio tajnu svoje politike riječima: Ova borba za samostalnost i suverenost Hrvatske samo je prvo poluvrijeme; drugo je poluvrijeme borba za članstvo Hrvatske u Europskoj uniji [tj. borba za odbacivanje samostalnosti i suverenosti]! (TP, 276.); Vladimir Šeks izjavio je da želi Gotovini *„u četiri oka“* reći da nije sudjelovao u njegovu progonu.“ (VK, 237.)

U građi je primjer autorskoga posvješćivanja iz okružja predizbornih zbivanja: stranački se kandidati razmeću ispraznim obećanjima, koje Tolić zbog žestine naziva *vatrometima*, a plamen stranačke podjele što *plamti* između „Zokija“, koji predstavlja SDP i „Plenkija“, koji predstavlja HDZ, javna priopćivala podižu na općenacionalnu razinu – *nacija se podijelila* – stvarajući dojam pogubnoga građanskoga rata. Tolićev je zaključak: javnosti se prodaje žalosno-smiješna sinegdoha – nebitan dio pod cjelinu. Stranačka se nadmetanja rastežu na cijelu političku zajednicu:

"Kako nacija prihvaća predsjedničke *vatromete*? Nitko to ne zna. Glavna javna priopćivala izvikuju: Nacija se podijelila! Svi su – tumače njihovi bukači – odlučno stali iza svoga kumira. Jedni vjeruju „Zokiju“, drugi vjeruju „Plenkiju“, pa danas, umjesto

„revolucije koja teče“, u Hrvatskoj *plamti* poguban građanski rat! – Bukači očitó misle hegelovski, uvjereni su da je istina u pretjerivanju, pa javnosti *prodaju žalosno-smiješnu sinegdohu* – nebitan dio pod cjelinu, rastežući opažaj s „političke klase“ na cijelu političku zajednicu.“ (SPV, 96.)

Eufemizam

Svi su primjeri iz autorova posvješćivačkoga postupka razotkrivanja uloge figure kojom se zaobilazi imenovati entitet pravim imenom ne bi li se prikrilo pravo značenje. Ona je deklarirana iznevjeriteljica Konfucijeva učenja o nužnosti pravoga imenovanja stvari da bi se problemi riješili.

Tako se eufemizmom *narodna demokracija* prikriva *diktatura proletarijata*, *odnarođena vlast*, *nenarodna vlast*, po Toliću *protunarodna vlast*:

"Tako je politologija u XX. stoljeću svojim dvjema vrstama demokracije, antičkoj robovlasničkoj i novovjekovnoj građanskoj, pridružila i treću – *narodnu demokraciju* (Volksdemokratie). Ova je treća, naravno, bila *ružno pleonastična*, jer „demokracija“ već znači „narodna vladavina“, ali to nikomu nije smetalo jer se općenito znalo da je „*narodna demokracija*“ eufemizam za „*diktaturu proletarijata*“. Onda, što je s Josipovićevo, Milanovićevo i Lekinom vlašću? Je li ta vlast, „*odnarođena*“, kako tvrdi biskup Košić; „*nenarodna*“, kako tvrdi Karamarko; „*narodna*“, kako tvrdi Milanović? Mojoj neznatnosti, koja prosuđuje po njezinu odnosu prema svetinjama, probitecima i volji hrvatskoga naroda, *prva su dva pridjevka eufemizmi, a treći gola laž*. Ta je vlast jednostavno – *protunarodna vlast*." (KK, 118.)

Izbornu kombinatoriku *ars combinatoria* Plenkovićevo Velikoga Kombinatora drži, po uzoru na *ars diaboli*, eufemizmom za *spletkarsko umijeće*,

"Sutra će stoga biti malo ili nimalo govora o tomu što je Zdravko Marić radio i kakve je rezultate postizao u dvjema HDZ-ovim vladama. Vjerojatno ne će biti ni govora o tomu zašto su Božo Petrov i njegovo društvo jednako zdušno rušili obje te vlade – i onu „reakcionarnu“ Karamarkovu (točnije Oreškovićevu) i ovu „progresivnu“ Plenkovićevu. Govornici će jedni na druge *bacati čudoredno nabijene verbalne bombice* nastojeći njihovim praskom privući što više pristaša ne samo u Hrvatskomu [državnom] saboru, nego i na redovitim mjesnim i područnim izborima za koje samo što nije počela službena kampanja. Sve dakle zasad ide kako je zasnovala *ars combinatoria* (eufemizam za: *spletkarsko umijeće*) Velikoga Kombinatora." (TP, 62.),

a *lobiranje* mu je, koje hrvatski zagovornici promiču kao ozakonjenu anglosasku „*političku krjepost*“, na razini ozakonjena bludničenja u „kućama radosti“:

„Što je *lobiranje*? Hrvatski lobisti tvrde: To je *anglosaska "politička krjepost"*, bez koje se ne može zamisliti razvijena demokracija. Lobiranje je, vele, *legalno* i *legitimno*, *registrirano* i *etički kodificirano* u Sjedinjenim Američkim Državama, u Velikoj Britaniji, u Europskoj uniji. Gurajući je u hrvatski Zakon, oni *prešućuju da se ta djelatnost nigdje u svijetu, pa ni ondje gdje je ozakonjena, ne smatra krjepošću*. Kao ni bludničenje u državama u kojima legalno posluju "kuće radosti". *Lobiranje je i tamo samo eufemizam*.“ (SD, 92.)

Usporedba

Usporedbe su u građi mnogobrojne, važnim su stilskim sredstvom. Uz navedene izvore Tolićeve političke poetike, prisposodbljavaju se i obnavljaju slike osoba i događaji vezani uz autorovo odrastanje, školovanje, putovanja, životnu zrelost. Prepoznaju se po veznicima *kao, nalik, poput*, ali i izravnim sadržajnim supotstavljanjima

„No, nikada se u diskursu zdravih snaga ne dogodi da im preko ograde zubne preskoči latinska riječ "lustracija" (*lustratio* – žrtveno očišćenje od grijeha), dočim je u njemu grčka riječ "katarza" (katharsis – pročišćenje) zaigrana *kao jare* u Teokritovu gaju kada mu izbijaju rošćići. (SD, 102.); Svi oni pred izbore pucaju od domoljublja i dobrih namjera. *Kao mogranj* od zrelosti. (SD, 59.); Hrvatski narodni zastupnici isporučuju Bruxellesu zakone *kao nekoć* Alija Sirotanović Beogradu ugljen. (SD, 91.); Nisu jugani, kako već više puta napisah, samo jugoslaveni! Jugani su općenito jarmoljubci, služinčad tuđinske vlasti. A ni „duh nečisti“ nije u mom govoru duh teološki, nego duh politički. *Kao što* teološki duh nečisti odbija čovjeka od Boga, tako politički duh nečisti odbija narod od slobode i općega dobra.“ (SPV, 69.)

Ironija

Za oprimjerenje ironijskoga diskursa izabrani su odlomci iz eseja Gdje su Majske Poljane (SPV, 111. – 112., 116.). U medijima se vodila polemika o imenu hrvatske pokrajine opustošene potresom: hrvatsko povijesno ime *Banovina* ili mjesno *Banija*. Majske su Poljane selo u blizini Gline, naseljeno pretežno Srbima ijekavcima, koji *gdje* izgovaraju *đe*. Oni koji se zauzimaju za ime *Banija*, trebali bi se zauzimati i za *đe* u naslovu članka – *Đe* su Majske Poljane, kao izrazitu karakteristiku srpskoga govora toga kraja, ali to ne čine jer im nedostaje hrabrosti, postavke su Tolićeva eseja. *Krvavu* su *prostotu* naslovljenoga pitanja *ljepodusi* namočili sentimentalnom putopisnom lirikom umotanom u visoku jezikoslovnu alternativu i tu *krvavicu* zavitali u hrvatsku javnost preko svojih nakladnika. *Krvava prostota* i *krvavica* metaforični su nazivi za pojmovlje izgrađeno na „prebrojavanju krvnih zrnaca“.

Inače su imena naselja i pokrajina povijesna kategorija i nemaju veze s aktualnim mjesnim govorima, a često ne podliježu ni pravopisnoj normi. Za te su poslove mjerodavne državne institucije, a ne novinari.

"Nisu, dakle, Branimir Pofuk i Miljenko Jergović nikoga mlatnuli pitanjem: „Đe su Majske Poljane?“ A, ne, to nikako! To je vrlo surovo. A Pofuk i Jergović nježni su ljepodusi, jamačno najnježniji zapadno od Dunava i Drine. Budući da je surovost posve protivna biću takvih ljudi, ljepodusi su vrlo obzirno uklonili krvavu prostotu toga pitanja. Kako? Literarnim postupkom. Pitanje su namočili sentimentalnom putopisnom lirikom i lijepo ga umotali u visoku jezikoslovnu alternativu: Banija ili – Banovina? Zatim su tu krvavicu, nakon velikoga potresa u Sisačko-moslavačkoj županiji, preko svojih nakladnika umješno zavitali u hrvatsku javnost... Kako je krvavica odjeknula? Kao malo jača agitpropovska žabica. Ali prasak je, iako je bio slabašan, silno uzbudio nekoliko povjesničara i jezikoslovaca, povelik broj novinara, političara, narodnih zastupnika, europsku povjerenicu za demokraciju i demografiju Dubravku Šuicu, vodstvo Hrvatske

demokratske zajednice (HDZ), Hrvatski [državni] sabor. Koliko god to smiješno bilo, o tom je juganskom flatusu provedena široka javna rasprava, mnogo šira nego o Vladinu nacrtu Nacionalne razvojne strategije do god. 2030. – I, što bi? – A što bi bilo nego ono što je moglo biti! Hrvati odlučno odbiše, a hrvatski Srbi odlučno prihvatit će sitnokaluđersku argumentaciju u korist Banije.

Prasak se međutim proćuo i izvan Hrvatske. U Beogradu se navodno ćuo i prije i glasnije nego u Zagrebu. Srpski su ga „naućnici“ zbog toga i bolje protumaćili nego hrvatski znanstvenici. Oni su neobićni društveni događaj sagledali u „sadejstvu“ s tektonskom dinamikom u Sisaćko-moslavaćkoj ųupaniji pa su odmah – u skladu s Vućićevim projektom „Srpski svet“ – nepobitno utvrdili da je prasak posljedak „zemljotresnog pomeranja Hrvatske prema istoku“.

Ne bih volio da me tko krivo shvati. Ovo nije ruganje jugotuųju. Ne rugam se. Svaka tuga zavrjeđuje sućut. Hrvatsko jugotuųje osobito. Zašto? Jer nije samo ćudno, nego i ćudeso! Istaknuvši laųnu alternativu „Banija ili Banovina?“, to je jugotuųje nehotice poućilo cijelu naciju da one Majske Poljane što su ideoloćki zatravile Branimira Pofuka i Miljenka Jergovića nisu ni svibanjske ni Elizijiske poljane, nego bijedno hrvatsko selo u dolini rjećice Maje u glinskoj općini, većinski nastanjeno Srbima.

Osim toga i Hrvatski su jugani iz rasplinuća te svoje „ujdurme“ mogli ponešto naućiti. Barem ove ćetiri stvari: 1. Nazivi naseljenih mjesta i pokrajina mnogo su manje predmet jezikoslovlja nego predmet drųavne uprave; 2. U njihovu određivanju i utvrđivanju mjerodavno je pravilo: „Ćiji kraj, toga obićaj“ (parafraza latinske izreke *cuius regio, illius religio*); 3. Banovina je, po tom pravilu, samo pod srpskom okupacijom (1945.–1990.) sluųbeno bila Banija. Danas je – po istom pravilu – sluųbeno Banovina; 4. U Hrvatskoj, kao i u svakoj drugoj slobodnoj zemlji, svatko moųe nesluųbeno svaku pokrajinu i svako mjesto slobodno nazivati kako hoće."

Preimenovanje osoba (antonomazija)

Prema ųivi Benćić (1995.) razlikuju se dva naćina preimenovanja⁶ pravi (antićki) i vosijanski (prema imenu G. J. Vossiusa /Vossa/). Antićki pod pojmom razumijeva zamjenu vlastitoga imena perifrazom ili apelativom (Jupiter → Otac bogova i ljudi; Ciceron → Prvak rimskoga govorništva;), a vosijanski namjesto imena osobe koristi se odlika vrste ili roda (*species pro individuo*, ali i *species pro genero*; jak ćovjek → Herkul; ljubomorani ćovjek → Othello; pametan ćovjek → Einstein). U antićkom tipu prevladavaju zemljopisne zamjene (Isus → Galilejac; Teokrit → Sirakuųanin; Aristotel → Stagiranin), u suvremenom jeziku po djeatnosti (Mussolini → *Duce*). Ana Grgić preimenovanje naziva figurom kulturnoga pamćenja (2011.).

U Tolićevim esejima preimenovanja su najvećma po djeatnosti, toćnije po postupcima/ćinima, ali proces preimenovanja nije završen, nego se odlike javljaju kao apozicijski ili postpozicijski jednoćlani ili višećlani dodatci imenu. Rijetka su

⁶ U hrvatskoj knjiųevnoteorijskoj nomenklaturnoj literaturi prevladava naziv *antonomazija*, koji se uklapa u ostalo grecizirano nazivlje iz figuralne poetike, a latinska se inaćica *pronominacija* navodi usputno. Ćini mi se da je naziv *preimenovanje* tvorbena dobar i proziran pa se njemu priklanjam.

preimenovanja pravopisno završena, tj. da su svi članovi preimena, osim veznika i prijedloga, pisani velikim slovom: *Meštar od Igre* → Ivica Račan; *Conte* → / *Conte Furio* → Furio Radin; *Knez Milorad* → Milorad Pupovac; *Nova Pravednost* → Ivo Josipović; *Istarski El Pasionario* → Ivan Jakovčić.

Tumačenje postmodernoga „plemičkoga titularija“ Tolić obrazlaže ovako:

„Političku stabilnost“ predsjednik je Vlade i predsjednik HDZ-a Andrej Plenković državnički mudro saznao na *hrvatskomu postmodernom plemstvu* – na *srpskomu knezu Miloradu i talijanskomu conteu Furiju*. To visoko plemstvo prati odani mu *šljivarski banderij*, koji od 11. rujna 2016. tvore: Emina Lekaj Prljaskaj, Veljko Kajtazi, Robert Jankovics, Vladimir Bilek, Mile Horvat i Boris Milošević.

Zašto „plemstvo“? Ta riječ značenski je najbliža pojavi. Zašto „postmoderno“? Takva bi pojava u doba političke Moderne (1789. – 1989.) bila nezamisliva u republikanski uređenoj državi. Zašto „srpski knez“ i „talijanski conte“? I potpredsjednik Hrvatskoga [državnog] sabora conte Furio i predsjednik Odbora za vanjsku politiku Hrvatskoga [državnog] sabora knez Milorad etnički su nehrvati, a kada ih je predsjednica Republike Kolinda Grabar-Kitarović ispravno nazvala političkim Hrvatima, oni su s gnušanjem javno porekli tu bjelodanu činjenicu. Zašto „šljivarski banderij“? I to sitno plemstvo, zbog lukrativnih razloga, djeluje s iste platforme protivljenja političkomu hrvatstvu. Potvrđuje to Deklaracija o nesnošljivosti i etnocentrizmu u Hrvatskoj što su ju 14. svibnja 2015. u Puli objavili knez Milorad i conte Furio s potpisima cjelokupnog tadašnjega sastava rečenog banderija." (TP, 215.)

U ovom su radu svi pridjevci dometnuti imenima pisani velikim slovima i interpretirani kao odlika postupanja ili političke djelatnosti, primjerice: Vladimir Šeks – *Barjaktar Bruxellesko-Haaškoga Sužanjstva*; *Hvastavac*; *Identificirati*, *Locirati*, *Uhititi*, *Transferirati*; *Plenkovićev Mehaničar Vlasti*; *Pravnik nad Pravnicima*; *Sanaderov Haaški Aed*; *Tuđmanov Jastreb*; *Ustavopravni Buljubaša*; *Zloduh Hrvatske Politike*; Davor Butković, novinar – *Davor od Visokih Izvora*; *Korifej Morgenblattovih Lažljivaca*; *Umnik*; *Vitez Struke*.

Neka je imena stranih političara Tolić dijelom preveo, dijelom zemljopisno preimenovao prema mjestu obavljanja funkcije (*Vukohod Bosanski* → Wolfgang Petritsch, visoki međunarodni predstavnik za BiH) ili dijalektalno nomizirao (*Carla od Čuprije* → Carla del Ponte).

Među hrvatskim političarima nedavno preminuli zagrebački gradonačelnik Milan Bandić izdvaja se osebjunim preimenima, sukladno osebjunosti njegova dugogodišnjega gradonačelnikovanja, obilježenoga usponima, padovima i ponovnim povratcima. Tip je populističkoga političara, trgovca, koji je uživao nepodijeljene simpatije pripadnika romske etničke zajednice te ljudi s ruba, kojima je pomagao i s mnogima se kumio, koja je odlika ostala bez potvrde u građi. Tolić je vrlo kritičan prema takvoj politici.

Milan Bandić, političar, zagrebački gradonačelnik – *Beslosvesni Burazer*, *Elegantni Paraklet*, *Ideološki Kotlokrpa*, *Izvršnik*, *Jahač Mrtvih Konja*, *Nakupac Moći*,

Narodski Čovjek, Neimar Političke Stabilnosti, Prevrtljivo Spadalo, Preslagivač Saborskih Većina, Svječonoša, Špekulativac, Titonoša.

Uz preimenovanja zagrebačkoga populističkoga gradonačelnika, valja izdvojiti i sljedeća preimena: *Bandićevi žetončići* = saborski zastupnici, članovi Bandićeve stranke, koji održavaju vladajuću većinu; *(Bandićevi) preletavčevići* = saborski zastupnici koji prelijeću/prelaze iz stranke u stranku održavajući vladajuću većinu; lukavo premetnuo svoje ime i prezime – cilja se na izborne liste gdje građani u pravilu više glasova daju abecedno prvima jer se ne žele zamarati čitanjem nekoliko stranica stranačkih lista; *mrtvi konji/mrtav konj* = političar(i) i stranka/stranke koju/koje je pregazilo vrijeme; *Svječonoša* = nositelj najveće zavjetne svijeće na godišnjem hodočašću iz Zagreba u Mariju Bistricu; *Titonoša* = nositelj bedža s Titovim likom („koji nije dobro vidio“) na reveru pri proslavama Dana antifašističke borbe u Zagrebu.

Nastavit će se u sljedećem broju.

Nataša Bašić, leksikografska savjetnica u miru, natbasic303@gmail.com

Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb

UDK 81'373, izvorni znanstveni rad

DOI <https://doi.org/10.22210/jezik.2022.70.07>

primljen 15. siječnja 2023., prihvaćen za tisak 12. travnja 2023.

NORMIRANJE STRUKOVNOGA NAZIVLJA

Artur Bagdasarov

Uvod

Dinamičan razvoj znanosti, tehnike i suvremene tehnologije neizbježno prati pojava novih strukovnih riječi, a s povećanom ulogom znanosti u životu društva biva većom i važnost nazivoslovlja. U suvremenom životu nazivlje zauzima važno mjesto u profesionalnom i znanstvenom općenju. Prema pojedinim istraživačkim podacima 90 % novih riječi u suvremenim jezicima nastaje u strukovnom leksiku. Ubrzano stvaranje novih naziva nametnuo je brzu i neodgodivu potrebu njihova normiranja u književnim (standardnim) jezicima diljem svijeta, a leksikologiju i leksikografiju tehnološki modernizirao da bi proces mogle suvereno pratiti i opsluživati.

Koraci u normiranju strukovnoga nazivlja

Uređivanje nazivoslovlja u djelokrugu je jezikoslovlja, dotično njezinih grana leksikologije i standardologije te leksikografije. Standardizacija nazivlja znanstveni